

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології та права
Кафедра соціології**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри соціології

_____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ
«___» _____ 20__ р.

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою
«Врегулювання конфліктів та медіація»
спеціальності 054 «Соціологія»
на тему: «Конфліктні уявлення про роль та місце сім'ї в сучасній Україні»**

Виконала:

студентка IV курсу, групи СЛ-з91

Мазанько Богдана Олегівна _____

Керівник:

Доцент кафедри соціології, кандидат філософських наук

Пиголенко Ігор Вікторович _____

Рецензент:

Старший викладач кафедри теорії та практики управління,
кандидат філософських наук

Пашов Ростислав Іванович _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.
Студентка Мазанько Богдана Олегівна

Київ – 2023 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології та права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 - «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студентці

Мазанько Богдана Олегівна

1. Тема роботи «Конфліктні уявлення про роль та місце сім'ї в сучасній Україні», керівник роботи Пиголенко Ігор Вікторович, доцент кафедри соціології, кандидат філософських, затверджені наказом по університету від «15» травня 2023 р. №1769-с.
2. Термін подання студентом роботи: 15 червня 2023.
3. Об'єктом дослідження є традиційна модель української сім'ї, а предметом - вплив нових суспільних процесів на сучасний розвиток традиційно української сім'ї.
4. Зміст роботи: 1. Становлення категоріально - понятійного апарату «сім'ї». 2. Аналіз трансформації сім'ї в сучасних умовах. 3. Дослідження сучасної сім'ї в сучасному українському суспільстві.
5. Перелік ілюстративного матеріалу – презентація – 15 слайдів.
6. Дата видачі завдання: 10 квітня 2023 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2022 р	
2	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень-листопад 2022 р.	
3	Складання розгорнутого плану	Грудень 2022 р.	
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2023	
5	Підготовка і написання I розділу дипломної роботи (Становлення категоріально - понятійного апарату «сім'ї»)	Лютий-березень 2023	
6	Написання II розділу дипломної роботи (Аналіз трансформації сім'ї в сучасних умовах)	Березень-квітень 2023	
7	Написання III розділу дипломної роботи (Дослідження сучасної сім'ї в сучасному українському суспільстві)	Квітень-травень 2023.	
8	Написання висновків, анотації, оформлення джерельної бази	Травень 2023	
9	Передача дипломної роботи на кафедру	15 червня 2023	

Студент

Богдана МАЗАНЬКО

Керівник роботи

Ігор ПИГОЛЕНКО

Анотація

Мазанько Б.О. Конфліктні уявлення про роль та місце сім'ї в сучасній Україні – На правах рукопису. Кваліфікаційна робота за напрямом 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2023. – 60 с., список літератури з 38 найменувань.

Кваліфікаційна робота зосереджена на рольовій моделі традиційної сучасної сім'ї. Проаналізовано становлення поняття «сім'ї», та її життєвий цикл, в соціологічній науці. Виявлено основні соціологічні підходи до вивчення «сім'ї», категорії та її історичні типи. З'ясовано основні функції сім'ї та проаналізовано причини нестабільності сім'ї.

Зроблено аналіз сучасної сім'ї в Україні та проведено експертні інтерв'ю та аналіз отриманої інформації.

Ключові слова: сім'я, традиційна сім'я, життєвий цикл сім'ї, історичні типи сім'ї, розлучення, нестабільність сім'ї, сучасна сім'я.

Abstract

Mazanko B.O. Conflicting ideas about the role and place of the family in modern Ukraine. - On the rights of the manuscript. Diploma work in direction 054 "Sociology". - National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Sociology. - Kyiv, 2023. - 60 p., a list of literature with 38 titles.

The thesis is focused on the role model of a traditional modern family. The formation of the concept of "family" and its life cycle in sociological science is analyzed. The main sociological approaches to the study of the "family", category and its historical types have been identified. The main functions of the family are clarified and the causes of family instability are analyzed.

An analysis of the modern family in Ukraine was made, and an expert interview and analysis of the received information was conducted.

Key words: family, traditional family, family life cycle, historical family types, divorce, family instability, modern family.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ	
«СІМ'Я».....	10
1.1. Становлення поняття «сім'я». Життєвий цикл сім'ї.	10
1.2. Підходи до вивчення сім'ї.	15
1.3. Основні функції сім'ї в сучасному соціумі.....	20
РОЗДІЛ ІІ. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІМ'Ї В СУЧАСНИХ УМОВАХ.	
.....	22
2.1. Історичні типи сім'ї.....	22
2.2. Нестабільність сучасної сім'ї: причини та наслідки.	27
2.3. Сучасна сім'я в Україні.	30
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В СУЧАСНОМУ	
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	35
3.1. Програма дослідження традиційної сім'ї в сучасному українському суспільстві.....	35
3.2. Аналіз отриманих результатів	52
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дипломного дослідження. Сучасний світ характеризується швидкою трансформацією та змінами, які кардинально змінюють соціальну структуру. Такі зміни відбуваються у соціальній, економічній, політичній, а також культурній сфері. Особливого впливу зазнав інститут сім'ї. Сім'я як один головних соціальних інститутів виступає також і первинним агентом соціалізації особистості. Починаючи з дитинства, дитина засвоює всю інформацію про суспільство у своєї сім'ї. Вона вчиться у батьків як правильно поводити себе у соціумі, навчається традиціям, правилам, нормам. Таким чином, вона засвоює певну статусно-рольову модель сім'ї та намагається перенести її у власну сім'ю.

Особливих змін українська сім'я зазнала за останні роки. Під час пандемії, що поглинула весь світ, зазнала змін й українська родина. З початком COVID-19 майже всі українці були вимушені працювати вдома від чого пішли найбільші проблеми. Незважаючи на те, що рівноправність між чоловіком і жінкою у нас закріплені на законодавчому рівні. У суспільстві можна зустріти думку, що чоловік повинен повністю утримувати сім'ю, у тому числі й жінку. За час карантину обов'язки жінки вирости в рази, адже в той час як вдома працює, а може й ні (втратила роботу через пандемію), вона повинна доглядати за дітьми, роботи хатні обов'язки. Якщо роботу втратив чоловік, то збільшується ще й психічна напруга, адже на жінку лягає ще більше обов'язків. Зафіксовано збільшення випадків насильства в сім'ї, у тому числі й неможливість отримати будь-яку допомогу ззовні для жінки. Через постійну присутність партнерів разом, коли загалом в суспільстві панує не здоровий стан, збільшує психологічну напругу в сім'ї.

Найбільш актуальною проблемою на даний час є війна. З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року значна кількість українців була вимушена мігрувати як всередині країни, так і ззовні. Більшість сімей

повинна була розлучитися з своїми чоловіками, жінками, дітьми для того, щоб знайти безпечніше місце. Сім'я зазнала великих змін на економічному, соціальному та психологічному рівнях.

Актуальні тенденції, що притаманні для сучасної сім'ї, такі як child-free, скорочення народжуваності, все більше відтягуванні шлюбу, зміна рольової моделі та ще багато інших, спонукають до більш глибокого вивчення даної теми. Дослідження сім'ї в даних умовах є надзвичайно важливим, адже дані події внесли суттєву корективу у життєтворення суспільства.

Стан наукової розробленості проблеми. Тема сім'ї завжди була цікавою для багатьох дослідників, через її постійні зміни. Також як один з перших інститутів, сім'я піддається значному впливу з боку держави та суспільства. Серед вітчизняних дослідників, що займаються дослідженням різноманітних питань у сфері сім'ї можна виділити С.Бурова, В.Зацепін, О.Цимбалюк, Л.Бучинська, І.Дьоміна та інші. Серед зарубіжних дослідників можна виділити Т. Парсонса, який розглядав сім'ю, з двох сторін – макро- та мікроаналіз. Ф. Енгельс займається аналізом розвитку інституту сім'ї загалом, П.Сорокін, Е.Дюркгейм, І.Коллер, Дж. Леббок.

Мета дослідження – аналіз сучасної сім'ї, її конфліктних уявлень про роль і місце в сучасній Україні, та вивчення сучасної традиційної сім'ї в українському суспільстві.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- Визначення поняття «сім'ї».
- Проаналізувати основні підходи до вивчення сім'ї.
- Розглянути основні функції сім'ї.
- З'ясувати історичні типи сім'ї.
- Визначити причини нестабільності сім'ї.
- Проаналізувати сучасну українську сім'ю.
- Провести емпіричне дослідження щодо ставлення українців до традиційного шлюбу та сім'ї.

Об'єкт дослідження: українська сім'я.

Предмет дослідження: конфліктне уявлення про роль та місце сім'ї в українському суспільстві.

Методи дослідження. Для дослідження даної роботи використовувались методи аналізу, синтезу, а також порівняльний та історичний методи для обробки теоретичного матеріалу. Для практичного дослідження було використане напівструктуроване глибинне інтерв'ю.

Теоретичне цінність роботи полягає у визначення категоріально-понятійного апарату «сім'ї», аналізу трансформацій сім'ї, що відбуваються у сучасних українських умовах через призму конфліктного уявлення.

Практичне цінність роботи показує актуальні настрої подружжя до сім'ї, її сучасних проявів та ставлення до конфліктних ситуацій, що відбуваються у сімейних стосунках.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що в свою чергу поділені на підрозділи, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок, з них 46 основного тексту. Список використаної літератури становить 35 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ «СІМ'Я».

1.1 Становлення поняття «сім'я». Життєвий цикл сім'ї.

Для багатьох наук сім'я є основним об'єктом для дослідження, серед них історія, біологія, психологія, соціологія, педагогіка, етнологія, географія, демографія. Звісно, є ще багато інших сфер, де сім'я виступає основою для досліджень, адже поглядів на життєутворення, вплив та наслідки, що вона приносить для суспільства можуть бути надзвичайно різноманітними. Тому, як об'єкт вивчення сім'я виступає дуже цікавим та різностороннім. Кожна наука має власний підхід до вивчення сім'ї, особливі точки зору. Більшість вчених, що працюють у певних науках діють відповідно до поставленої перед ними задачі або ж предмету вивчення. Тому сім'я може брати участь і як другорядний об'єкт, адже її зміст є значно глибший, ніж здається на перший погляд.

Якщо дивитися з боку соціології, як об'єкт вивчення, то вона цікава саме ось цим міждисциплінарним характером. Вона носить в собі одночасно два рольові елементи, що є цікавим для соціології.

По-перше, вона носить роль – малої соціальної групи. За Чарльзом Кулі, американським соціологом, мала соціальна група означає тісні зв'язки, що передбачають високий рівень емоційності. Тому найбільш поширеним прикладом даних зв'язків є сім'я, адже вона виступає певною мірою ланцюгом, який допомагає індивіду соціалізуватися в суспільстві. Саме завдяки малій групі людина починає усвідомлювати свою приналежність до тієї чи іншої групи, брати активну чи менш активну участь у творенні суспільного життя [16, ст. 44]. Проте, від малої групи вона відрізняється інтимністю своїх зв'язків, більшим ступенем довіри. У сім'ї переважають неформальні стосунки, які можна спостерігати між чоловіком та дружиною, мамою та дитиною і т.п. Дані взаємовідносини будуються на симпатії, коханні, а також духовній єдності

По-друге, сім'я виступає досить сталим та особливим соціальним інститутом. Перш за все, під аналіз потрапляють її соціальні функції. Слід зауважити, що під об'єкт вивчення потрапляють не окремі сім'ї, а зразки поведінки, які характерні для різних соціальних груп та країн, ролі, що виконують члени сім'ї, цінності та норми поведінки, їх порівняння з іншими.

Існують два поняття, які є найважливішими в соціології сім'ї – сім'я та шлюб. Для більшості ці поняття можуть бути суміжними, а то й зовсім однаковими, але різниця все таки є.

Шлюб – це певна форма відносин між чоловічою та жіночою статтю, яка будується на основі соціальних характеристик, також має властивість змінюватись з часом. Ентоні Гідденс, британський соціолог, описує шлюб як соціально визнаний союз між чоловіком та жінкою, дорослими. Цей союз також повинен бути суспільно схваленим [7].

Через шлюб індивіди намагаються впорядкувати деякі аспекти свого суспільного життя, в тому числі сексуального. Індивіди дізнаються про нові правила, норми, обов'язки. Існує багато видів поділу шлюбів.

За процедурою шлюбної церемонії:

- Світські;
- Церковні;

За офіційністю:

- Юридичні;
- Громадянські;
- Фіктивні;

За формою:

- Моногамія;
- Полігамія;

Натомість, сім'я є більш складнішою структурою, що включає в себе не тільки взаємозв'язок двох людей, що проживають разом, намагаються засвоїти норми та обов'язки один одного для того, щоб більше соціалізуватися та

влитися в суспільствотворення. Сім'я об'єднує в собі також дітей, які з'являються ще в шлюбі двох дорослих людей, також вона об'єднує інших членів родини (бабуся, дідусь, тітка, дядько і т.п.). У залежності від сім'ї вона може бути досить велика, адже з'єднуються дві сім'ї в одну, а можуть бути досить маленькими через різні життєві обставини.

Саме сім'я є першою моделлю суспільства для, наприклад, дитини, яка тільки починає дізнаватися цей світ, починає свій шлях соціалізації та влиття в соціум. Саме батьки в сім'ї починають подавати моделі поведінки для дитини. Як правильно їсти – тримаючи ложку в руці, або ж як вітатися з іншими, або ж реагувати на ті чи інші ситуації. Сім'я, а саме відносини у ній, обов'язки, правила, побут, спонукають дитину переносити цю модель на інші соціальні групи. Часто ця модель може відрізнятися від інших, адже основою сім'ї є дуже близькі взаємовідносини, які тривають протягом всього життя. Звісно, є й виключення, коли дитина втрачає цей зв'язок з самого початку, або ж з часом.

Смелзер Нейл визначає сім'ю створену на кровній спорідненості або ж шлюбу, що мають на основі спільний побут, а також спільне виховання дітей [19].

Харчев А.Г. виділяє такі ознаки сім'ї:

1. Шлюбні або ж кровні зв'язки між усіма її членами;
2. Спільне проживання в одному приміщенні;
3. Спільний сімейний бюджет [25];

Будуючи сім'ю, чоловік та жінка, є залежними від економічного життя країни, від подій, що відбуваються в ній, від культури, політики, все це впливає на функціонування сім'ї. Саме різноманітним культурними цінностями у країнах характеризується число заключення шлюбів або ж навпаки їх розлучуваність. Дивлячись на чому побудовані цінності сім'ї, адже можна навести приклад з африканськими племенами, де часто ролі чоловіка та дружини можуть бути протилежними західноєвропейським.

Якщо говорити щодо життєвого циклу сім'ї, що характеризує собою певну закономірну послідовність стадій розвитку сім'ї, від самого заснування її до розпаду, то існують різні періодизації.

У зарубіжних вченнях більш популярною є періодизація життєвого циклу сім'ї Р. Хілла та Є. Дюваля, що ввели в науку поняття «життєвий цикл». Саме вони розглядали життєвий цикл сім'ї як дещо, що має періодичні трансформації, які відбуваються в родині з часом, тобто чим більше існує сім'я, тим більш трансформацій можемо спостерігати [33].

За даним визначенням, вони виділяють такі етапи:

- Стадія монади;
- Стадія вступу в шлюб;
- Стадія народження дитини;
- Стадія проживання з дитиною до підліткового віку;
- Стадію «вильоту дітей із гнізда»;
- Стадія смерті одного з подружжя;
- Стадія монади [12];

Кожен нас перед тим, як прийняти про рішення створити сім'ю, повинен прийти до цього не лише матеріально, але й в психологічному плані. Доросла людина має взяти на себе відповідальність пов'язати своє життя з іншою людиною. Найбільш якісними шлюбними стосунками будуть ті, що побудовані між двома індивідами в суспільстві, що повністю розуміють свою приналежність до певної соціальної групи, чітко знають свої соціальні ролі та введуть активну діяльність у суспільному житті.

Коли двоє індивідів вирішили вступити в шлюб, воно тільки починає думати про бажання стати батьками, намагаються врегулювати відносини між собою та іншими членами родини.

При появленні дитини, стосунки вже змінюють свій напрямок, вони вже не є тими, що відбуваються між двома людьми, дитина є безпосереднім

учасником взаємостосунків, що починають будуватися в сім'ї. Батьки розпочинають пристосовувати свою дитину до навколишнього світу.

Під час дорослішання власних дітей, батьки дають не лише більше свободи дитині, але й самим собі. Батьки створюють власне коло інтересів, що не є пов'язаними з дітьми та їх вихованням.

Проте, мабуть, один з найбільш важливих етапів життя в людини є самотійне життя від батьків. Саме в цей час молода людина, яка має досить відмінні якості від своїх батьків, хоче більше самотійності, шанс самій творити свій шлях. Для обох сторін цей етап є досить кардинальним, адже всі звикли до звичного способу життя. Дитина має сама починати будувати свою сім'ю та створювати власну модель сім'ї. Одна дитина хоче перенести модель сім'ї, яка існувала в її батьківській родині, інші ж є новаторами, що намагаються привнести щось своє.

Найскладнішим етапом є смерть одного з подружжя змушує людину відчувати себе самотньою та повертатись до початкового етапу – етапу монади. Саме у похилому віці індивіди намагаються зберігати сімейні традиції та передати їх більш молодому поколінню, наприклад, внукам.

Отже, з усього вище сказаного, можемо зробити висновок, що сім'я – відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві. Вона є первинною соціальною групою, з якої індивід починає свій шлях. Саме в сім'ї людина вперше стикається з економічними, політичними, особистими, культурними, соціальними проблемами, адже родина - це менша модель суспільства, де також існують певні правила, обов'язки, норми, ролі.

Для соціології вивчення феномену сім'ї є передумовою багатьох процесів, що також вивчаються різноманітними науками. Найбільш цікавими для соціологів є поєднання в сім'ї двох досить сталих ознак. Сім'я є одночасно малою соціальною групою та соціальним інститутом.

Визначаючи поняття «сім'я» вчені сходяться в тому, що це мала соціальна група людей, які пов'язані між собою шлюбними та кровними зв'язками, маючи спільний побут та спільний сімейний бюджет.

1.2 Підходи до вивчення сім'ї.

Складність аналізу сім'ї зумовлює великий інтерес до її вивчення, тому існує досить багато соціологічних підходів. Звісно, в залежності від того, яка роль відведена для родини, розглядають декілька груп.

Починаючи від засновника соціології Огюста Конта, французький соціолог та філософ, розглядає сім'ю як основу своєї концепції «теорії суспільного порядку». Саме сім'я та її окремі елементи є найбільш стабільною для функціонування її соціальної системи, яку О.Конт називав ще соціальним організмом. Сім'я, за О.Контом, є осередком виховання, що включає в себе збереження досвіду старих поколінь, тих цінностей, моральних принципів, які нащадки передають з покоління в покоління для збереження певного зразка. Завдяки цьому досвіду молоде покоління може безперешкодно соціалізуватися в суспільство, а також набути соціальні якості, які ж знову допоможуть їй увійти в суспільство, щоб жити для всього суспільства. Молоді люди характеризуються більшою часткою новаторства, адже несучи в собі старі традиції, кожен намагається привнести щось власне та нове. Огюст Конт вважає, що саме завдяки взаємодії цих двох поколінь у соціумі панує суспільна рівновага [9].

Поглиблюючись в структуру сім'ї, Огюст Конт, вважає, що головою сім'ї має бути чоловік, тобто панує патріархальний тип сім'ї. Чоловік, як голова сім'ї, має зміцнювати свій авторитет та владу у родинному колі. Натомість, жінка виступає тою, що повинна завжди поступатися чоловіку, при чому як у фізичному плані, так і в інтелектуальному. Основними задачами жінки повинно бути підтримувати чоловіка, допомагати йому набувати суспільні почуття, що засновані на солідарності. Таким чином, сім'я виступає основою для цілого суспільства. Чим більше сімей створюється, тим більш злагоджене та цільне суспільство. Або ж навпаки, розлад чи розлучення в сім'ї спричиняє загибель суспільства.

Підхід символічного інтеракціонізму, найбільш яскравими представниками якого є Джордж Мід та Герберт Блумер, американські

соціологи та філософи, що розглядали сім'ю як малу соціальну групу. У даному підході суспільство розуміється через символіку, що відбувається у взаємодії людей та різними групами. Кожен індивід діє через певні сенси, які він вкладає в кожен свою людську дію. Якщо говорити про сім'ю, то в даному підході, то тут вчених більше цікавить взаємодія членів сім'ї, і які символи вони вкладають в свої дії. Так як сім'я є досить закритою системою, що має досить тісні зв'язки всередині малої соціальної групи, проте з навколишнім світом ці зв'язки є досить слабкими, як і з іншими соціальними групами та інститутами. Тому вчені більше аналізують ролі та статуси всередині сім'ї. Не менш цікавим є їх застосування в комунікації між собою, у різноманітних конфліктах, у прийнятті рішення.

Так як сім'я це комплекс всіх соціальних ролей, то сімейні ролі, що виконують члени родини, виникають залежно від їх позицій, що вони займають в родині. Тому прийнято розподіляти їх на подружні, що включають в себе чоловіка та дружину, ці ж індивіди виконують батьківські ролі, тобто роль мами чи роль батька. Син, донька, брат або сестра входять до групи дитячих сімейних ролей. Бабуся або дідусь мають виконують міжпоколінні ролі. Ці сімейні ролі індивід виконує відповідно до того, що від нього чекають. Якщо рольовий ряд у родині був сформульований правильно, адже людина повинна правильно розуміти, що вона має робити, які правила та норми повинна засвоїти. Досить простим прикладом буде роль головного в родині. Таку роль як прийнято займати досить сильним людям, які здати керувати та налагоджувати процес організації в сім'ї. Індивіду з характером, який має досить слабкі вольові якості буде тяжко зайняти місце головного в родині, навіть якщо людина досить старша за інших. Для голови сім'ї важливо бути гнучким у сімейних ролях, адже потрібно без жодних проблем перелаштовуватись та входити з однієї ролі в іншу, наприклад, якщо роль голови сім'ї та роль мами займає одна і та ж людина.

Отже, символічний інтеракціонізм та сімейні ролі розглядають сім'ю як малу соціальну групу. Аналізу піддаються соціальні ролі та статуси, що індивід набуває в сім'ї, а також комунікація, яка відбувається всередині родини.

Близьким до розуміння сім'ї як малої соціальної групи є конфліктологічний підхід. Він так само як підхід символічного інтеракціонізму розглядає сім'ю на мікрорівні, де комунікація всередині родини є більш цікавою та складнішою. Досить конфліктний характер, що притаманний для сімейних стосунків, змушує розглядати родину з нового боку. Рольові та статусні конфлікти, розподіл влади всередині родині, механізм прийняття рішень ось на чому зосереджується увага соціологів.

Якщо говорити в загальному, то конфліктологічний підхід дивиться на соціальну систему як таку, що повна протиріч, кожен елемент з соціальних систем прагне до змін. Тому так само і в сімейних відносинах. На якій би ієрархії не перебував індивід, кожен прагне до влади, та змінити внутрішній порядок, що заведений в родині. Х. Хартманн виділяє сім'ю як «місце боротьби», де конфлікти відбуваються щодо перерозподілу влади, праці та суперечки у вихованні дітей. Жінка в даному випадку займається, виключно, домашніми обов'язками, а чоловік зосереджує в собі всі економічні засоби. Таким чином, виникає конфлікт між ролями в всередині сім'ї, адже жінка є робітницею, й виконує тяжкі обов'язки по домашньому господарству [24].

Зважаючи на те, що суспільство змінюється, воно завжди рефлексує на процеси, що відбуваються, як на позитивні, так і на негативні. Особливо негативні явища впливають на сім'ю, адже вона є вразливою до економічних, політичних, культурних змін. Через зміну побуду в сім'ї виникають конфлікти щодо рольових статусів, де жінка, наприклад, може займати більш високий статус, ніж чоловік. Тому на плечі чоловіка лягають всі або ж деякі обов'язки, які раніше виконувала жінка. Звісно, виникає конфлікт, адже чоловік не звик до такого порядку речей. Йому доводиться освоювати нові ролі, переключатись з однією на іншу. Такий же приклад є й з жіночою статтю, при заміжжі, молоді дівчина, що звикла до самотнього життя, в якому вона, можливо, не так сильно

займалася домашніми справами або т.п. Тому їй доводиться пробувати нові ролі, якій їй не властиві. Спочатку це є досить конфліктним як з боку самої жінки, так і чоловіка.

Отже, конфліктологічний підхід зосереджується на внутрішніх конфліктах, проте зовнішні зв'язки сім'ї мають не менший вплив.

Підхід структурного-функціоналізму зосереджує свою увагу на сім'ї як соціальній системі. Сім'я, як соціальний інститут, разом з іншими сприймається як однією з частин, що допомагає функціонувати цілому суспільству, вона не є самостійною одиницею. Один з представників даного підходу, Толкот Парсонс, американський соціолог, розглядає сім'ю як нуклеарну. Нуклеарна сім'я означає, що в сім'ї є чоловік, жінка та їх діти, тобто вони утворюють певне ядро, яке складається з найближчих відносин. Така сім'я утворилася ближче під час індустріального суспільства. У такій сім'ї, виділяють два типи лідерства: інструментальне та емоційне. Таким чином, Толкот Парсонс виділяє в сім'ї соціальні системи, які проявляються у вигляді таких ролей:

- Чоловік/батько;
- Жінка/мати;
- Син/брат;
- Донька/сестра [29];

Досить цікавою є взаємодія цих типів лідерства. Інструментальне лідерство має певні в собі організаційні обов'язки, тому за них відповідає більше роль чоловік/батько. Емоційне закріплене за роллю жінка/мати. Тому обов'язком обох є знайти гармонію, адже у сім'ї повинна існувати емоційна рівність, врівноваженість, спокій, в той же час сім'я повинна бути вправно організована. Перш за все це впливає на виховання дітей, адже маючи в собі як і будь-яка інша система компонент збереження зразка, діти повинні будуть передати всі традиції, звички, організацію та введення сім'ї, у свої власні родини. Якраз на даному етапі відбувається самоліквідація, коли діти виростають вони створюють свою родину, в якій відбувається однаковий процес.

Проте, дана теорія є суперечливою, адже сім'я вважається відокремленою від інших членів родини – ізольована, а зв'язок з іншими соціальними системами забезпечений тільки через роль батька/чоловіка. Дуже малопомітну роль відіграє жінка, яка займається тільки вихованням дітей та створює емоційне забарвлення в сім'ї. Її праця не приносить нічого корисного. У сучасному світі сім'я є навпаки дуже широким колом людей, що не включає в себе тільки чоловіка та жінку, а також їхніх дітей, це набагато тісніші зв'язки з батьками та прабабками. Також жінка може мати головну роль в сім'ї, а також не менше, а й навіть більше в матеріальному плані. До того ж саме суспільство носить ті самі функції, що й сім'я, такі функції є лише меншою проекцією, які людина переносить на суспільне життя.

Футуролічний підхід розглядає сім'ю і в рамках макросоціології (соціальний інститут), так і в мікросоціології (мала соціальна група). Американський соціолог Елвін Тоффлер описує сім'ю як таку, що змінюється, через хвилеподібний розвиток людства. Кожне суспільство у міру свого розвитку повинно проходити певні хвилі, що вносять корективи у розуміння процесів, що відбуваються у суспільстві. Зміни повинна пройти й сім'я, що замість нуклеарної стає дещо іншим, адже починають виникати нові типи сім'ї, яка буде характеризуватись зовсім інакшими властивостями, ролями та функціями [22]. Як пише сам дослідник «Якщо ми справді бажаємо реставрувати сім'ю Другої хвилі, нам краще підготуватися до реставрації цивілізації Другої хвилі взагалі – заморозити не лише технологію, а й саме суспільство» [22, с.188]. Саме ця цитата спонукає до того, що не потрібно боятись змін чи трансформацій, суспільство не стоїть на місці, тому всі його системи, компоненти також будуть піддаватися змінам, що можуть впливати більш позитивно, аніж в старих його виявленнях.

Отже, як бачимо, існує багато соціологічних підходів, що пояснюють існування сім'ї з багатьох сторін. Соціологи аналізують сім'ю як на макрорівні, тобто як соціальний інститут, соціальну систему, а також на макрорівні, де сім'я виступає у ролі малої групи та тісних взаємозв'язках між рідними.

1.3 Основні функції сім'ї в сучасному соціумі.

Сім'я є універсальним соціальним інститутом. Проживаючи разом, всі члени родини здійснюють різноманітну спільну діяльність, що прямо впливає на їх життя та залученість у суспільне життя. Сам погляд на сім'ю зазнав суттєвих змін. Однак, незважаючи на ці структурні зміни, основні соціальні функції, що діяли в сім'ї, залишилися незмінними.

Репродуктивна функція. Забезпечення відтворення населення та задоволення власних потреб щодо народження дітей, лежать в основі суспільства. Дана функція важлива не тільки для окремого індивіда, адже забезпечує продовження його роду. Індивід таким чином може задовільнити інші свої потреби. Саме через нащадків людина передає свої традиції, норми, звички та особливості. Також є відтворення населення є важливим для держави, адже так зростає сама чисельність населення та омолоджується суспільство. Звісно, в нинішньому суспільстві молоді люди не поспішають з народженням дітей, адже часто стикаються з політично-економічними проблемами, що стають їм на заваді. Тому демографічна ситуація у світі погіршується, навіть, здавалося, у добре розвинених країнах.

Виховна функція. Іншою важливою функцією є функція виховання. Виховання є фундаментом для особистості. З дитинства дітям намагаються прищепити якості, які допоможуть легше соціалізуватися в суспільстві. Саме завдяки даній функції дорослі люди задовільняють власні потреби у батьківстві. Проте, важливо ще в дитинстві забезпечити дитину батьківською опікою та підтримкою, передати їй свій досвід, культуру, що передається з покоління в покоління, систему суспільних норм та цінностей. У подальшому даний етап не вийде повернути, або ж надолужити його вже дорослому віці. Від функції виховання залежить подальша соціалізація дитини. На даний час суспільство все більше віддаляється від цієї функції, адже дитина все частіше потрапляє під вплив зовнішніх факторів або ж самим собі. Це також пов'язано зі зміною цінностей в самому суспільстві, в тому числі ролей всередині сім'ї. Однак, в сім'ї дитина здобуває навички спілкування, взаємодії між іншими людьми.

Оскільки, побутово-господарська та економічна функції є досить схожими, то основне їх завдання це допомогти дитині навчитися самостійно розставляти пріоритети та вчитися жити самостійно. Але економічна функція, має також інший вплив на соціалізацію індивіда в суспільство. Наразі, спостерігаємо великі зміни в побуті сім'ї, гроші почали відігравати значну роль у рівні доходу сім'ї та її благополуччі. Батьки з малечку привчають до фінансової грамотності. Показують приклад як заробляються гроші та витрачаються, як правильно вести бюджет сім'ї. Ця функція є важливою, адже гроші, зараз, основне джерело благополуччя в житті.

Для правильного розвитку особистості сім'я повинна розвивати рекреаційну та відновлювальну функцію. Саме ці функції відповідають за здоровий емоційний стан всередині сім'ї. Важливо аби індивіди відчували взаємоповагу, розуміння та підтримку кожного з членів родини. Саме це впливає і на його самооцінку, сприйняття себе та подальшу соціалізацію. У сім'ях, де негативні емоції мають в верх над позитивними, діти відчують себе погано, вони не хочуть повертатися додому, здобувають погані звички та починають ввести себе відповідно до того, що вони бачать. Тому важливо аби дитина навчалася поважати інших членів своєї родини, та піклуватися про їх емоційний стан.

Функція комунікації є важливою, не тільки для соціології сім'ї, але й загалом для суспільства. З самого дитинства, батьки навчають малюків розмовляти, адже це є основним методом дізнатися спочатку про базові потреби дитини, а потім вже й про її інші потреби. Завдяки спілкуванню люди починають соціальну взаємодію. Якщо цю навичку не засвоїти з самого дитинства, в майбутньому буде тяжко адаптуватися до інших.

Сексуальна функція закладає фундамент для розуміння сексуальної поведінки. Досить юна особа повинна за допомогою батьків дізнаватися інформацію щодо сексуальної поведінки. Саме батьки забезпечують їй невикривлене бачення сексуального життя.

Задоволення духовних та емоційних потреб є однією з головних у створенні благополучного життя людини. Саме завдяки турботі та коханням від близьких людина відчуває себе здоровішою та щасливішою. У деяких випадках, людина, що має певні негативні емоції або ж досить віддалена від інших, частіше хворіє та має досить слабкий імунітет. Тому сім'я повинна вчасно помічати негативні настрої та намагатися підтримувати та піклуватися про члена сім'ї. Досить близькою до даних функцій є функція соціального захисту, коли індивід намагається отримати будь-якого роду виду захисту у членів родини, замість суспільства.

Звісно, як і в будь-якому суспільстві, сім'я як незмінна частина його має такі ж дизфункції. Одним з проявів дизфункцій сім'ї є існування благополучних та неблагополучних сімей. Вони відрізняються за ступенем підтримки, здорового виховання та надання достатньої любові для дитини. У дітей, що зростають у неблагополучних сім'ях частіше можна спостерігати порушення в спілкуванні з однолітками, девіаційна поведінка. Така житина має досить слабку поведінку, яку вона може підвищувати застосовуючи досить жорстокі методи поведінки. Саме такій дитині суспільство повинно надавати допомогу [2].

Також розрізняють сім'ї в яких один з батьків відчутний, тобто не вистачає материнської чи батьківської підтримки, тоді в майбутньому вже дорослі діти намагаються знайти цю любов і підтримку у комусь іншому, наприклад, чоловікові або ж дружині. Сім'ї, що мають постійні конфлікти та проблеми. Саме виникнення даних сімей може бути спричинене першим типом сімей. Адже якщо батьки з самого дитинства не навчають малу особу правильності створення сім'ї, то вона постійно буде зіштовхуватися з власними проблемами та намагатиметься перенести їх на власну сім'ю.

Отже, як бачимо, сім'я є первинним джерелом соціалізації, що дозволяє дитині краще пізнати суспільство. Проте, існують також і негативні функції, що можуть бути спричинені низкою причин, які будуть існувати та намагатися вплинути на особистість.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІМ'Ї В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Історичні типи сім'ї.

У більшості культур сім'я є осередком добробуту, злагоди та любові. Кожен народ та суспільство вкладати різне значення у визначення сім'ї та її формування. Для когось сім'я могла складатися з одного чоловіка та кількох дружин, для інших – у сім'ї існували тільки чоловік та жінка. Незважаючи на такі розбіжності суспільство завжди закладало в сім'ю найважливіші умови для життя людини. Сім'я є найбільш універсальною соціальною організацією. У залежності від часових проміжків змінюється її структура, тип та форма. Завдяки різним умовам життя, суспільним цінностям, культурі та безлічі інших факторів існують різні типи сімей. Тому дуже важко класифікувати сім'ю.

Сім'ю класифікують на основі розміру та структури, що поділяється на два типи нуклеарна або ж розширена сім'я.

Нуклеарна сім'я - це сім'я, яка складається з чоловіка, дружини та їхніх неодружених дітей. Місце глави сім'ї зазвичай займав чоловік, роль якого міг брати на себе або чоловік, або ж сини, від старшого до найменшого. Тому сім'я мала патріархальний устрій, який характеризувався чітким розподілом праці між чоловіком та жінкою. Сім'я - автономна одиниця. Така сім'я не є залежною від старших поколінь, у ній немає контролю старійшин сім'ї над щойно створеною сімейною ланкою. Така сім'я ще має назву первинної. Звісно, можна сперечатися про роль чоловіка та його владні права над самою жінкою та дітьми. Проте саме чоловік відстоював права сім'ї, її репутацію, розпоряджався фінансовими та матеріальними справами сім'ї. Натомість жінка, незважаючи на її залежність від чоловіка, також мала досить серйозні функції. Жінка займалася як і домашніми справами, так і повинна була виховувати дітей. Сам термін «нуклеарна сім'я» був введений у 1949 році американським соціологом Джорджем Пітером Мурдоком [37]. Який в свою чергу виділяв у нуклеарній

сім'ї два види. Сім'я орієнтації відноситься до сім'ї, в якій людина народилася, там де вона проходила соціалізацію. Така сім'я складається з тата, мами, брата та сім'ї. Сім'я, що створює потомство, тобто відтворююча, описує сім'ю, яка формується через шлюб, що складається з чоловіка, дружини та їх спільних синів і дочок. Сам дослідник охарактеризував, що «жодне суспільство не змогло знайти адекватну заміну нуклеарній сім'ї (...) дуже сумнівно, чи будь-яке суспільство коли-небудь досягне успіху в такій спробі»[34].

Інший з даної класифікації це розширена сім'я. Така сім'я є дещо більша, ніж нуклеарна. Вона включає в себе ряд нуклеарних сімей. До такої родини входять вже більше поколінь, ніж одне. Коли діти одружуються, вони вже створюють свою нуклеарну сім'ю, яка приєднується до батьківської, тобто це продовження стосунків між батьками та дітьми. Ця сім'я заснована на тісних кровних зв'язках. Головою сім'ї є старший член чоловічої статі. Діти сім'ї навіть після одруження не мають великого значення. Розширена сім'я складається з батька, матері, їхніх синів і дружини, незаміжніх дочок, онуків, дідуса, бабусі, дядьків, тіток, їхніх дітей тощо. Цей тип сім'ї існує в сільській громаді або аграрній економіці.

Наступна класифікація побудована на основі шлюбних звичаїв, де сім'ї діляться на моногамні, полігамні, ендогамні та екзогамні сім'ї [36, с.44].

Моногамна сім'я заснована на моногамній системі шлюбу, тому маю назву моногамна сім'я. Ця сім'я складається з чоловіка та його дружини, які ведуть спільне домогосподарство. За такого типу сімейної системи ні чоловікові, ні дружині не дозволяється мати більше одного подружжя одночасно. Їм обом також заборонено мати позашлюбні стосунки. Він має багато інших переваг, через які він вважається ідеальною формою шлюбу в усьому світі. Багато сучасних відносин є моногамними. Але навіть якщо вони хочуть бути лише з одним партнером, деяким людям важко залишатися моногамними. Це може призвести до зради, розлуки, розриву та розлучення.

Полігамна сім'я заснована на полігамній системі шлюбу. Даний тип має за основу стосунки між чоловіком та кількома жінками. Даний тип

сформований на ідеї більшості жінок у всьому світі. Відповідно, полігамна сім'я складається з чоловіка, кількох його дружин і їхніх дітей. У цьому типі сім'ї всі дружини можуть залишатися разом зі своїми дітьми або кожна може мати окреме господарство. Цей тип сім'ї зустрічається серед мусульман і племен Америки, Азії, Африки та Австралії. В Індії цей тип родини зустрічається серед народів Центральної Індії та серед кулінів Бенгалії. Але також важливо відмітити, що даний тип має ще також побудову стосунків між декількома чоловіками та жінкою, що має назву поліандрія. Ця сім'я заснована на поліандрії шлюбної системи, в якій одна жінка виходить заміж за кількох чоловіків одночасно. Відповідно поліандрна сім'я складається з однієї жінки і кількох її чоловіків. Вона може жити з усіма чоловіками або може жити з кожним по черзі. Такий тип родини зустрічається серед племені Тода і в районі Кашміру до Ассаму та серед ескімосів.

Ендогамна сім'я заснована на ендогамній системі шлюбу. Відповідно до ендогамних принципів чоловік повинен одружуватися в межах своєї групи, тобто в межах своєї касты, підкасты, раси, варни та класу. Найбільш яскравими прикладами є мусульманська культура, а також єврейська чи акадійська спільноти.

Найбільш не прийнятною в нашому суспільстві є екзогамна сім'я, яка побудована на екзогамній шлюбній системі. Екзогамія, зазвичай забороняє шлюб поза межами своєї групи. У деяких випадках правила екзогамії можуть також визначати зовнішню групу, з якою особа повинна одружитися. Суворість застосування екзогамних обмежень значно відрізняється в різних культурах і може коливатися від смерті до легкого несхвалення. Екзогамія зазвичай визначається через спорідненість, а не через етнічну приналежність, релігію чи клас. Одруження з членом власного клану або групи зазвичай є формою інцесту.

Наступна класифікація побудована на авторитеті та особою, що наділена владою, тут вирізняють три типи сімей: патріархальна, матріархальна та егалітарна сім'я.

Сім'я, в якій вся влада залишається в руках патріарха або батька, називається патріархальною сім'єю. Іншими словами, у цьому типі сім'ї влада або повноваження покладено в руки старшого члена сім'ї чоловічої статі, який, як передбачається, є батьком. Він здійснює абсолютну владу над іншими членами сім'ї. Володіє сімейним майном. Після його смерті влада переходить до старшого сина родини. У цій родині походження сім'ї визначається по лінії батька. У цьому типі сім'ї дружина після шлюбу переходить жити в будинок чоловіка. Цей тип сім'ї широко поширений у всьому світі.

Матріархальний тип сім'ї є прямою протилежністю патріархальної сім'ї. У цій сім'ї влада або повноваження покладається на старшу жінку в сім'ї, особливо на дружину або матір. Вона має абсолютну владу над іншими членами родини. Їй належить усе сімейне майно. Головування переходить від матері до старшої дочки. У матріархальній сім'ї чоловік залишається в підпорядкуванні дружини. Донька після заміжжя проживає в будинку матері, а чоловік живе з нею.

Сім'я, в якій влада і влада порівну розподілені між чоловіком і дружиною, називається егалітарною сім'єю. Обидва приймають спільні рішення або несуть спільну відповідальність. Тому її називають рівноправною сім'єю. У цьому типі сім'ї і син, і дочка спільно успадковують майно порівну

Класифікація, що має в основі поділ за місцем проживання має чотири типи: патрилокальна, матрилокальна, білокальна, неолокальна. Сім'я, в якій після шлюбу дружина переходить на проживання в сім'ю чоловіка, називається патрилокальною сім'єю. Сім'я, в якій після одруження чоловік переходить на проживання в сім'ю дружини, називається матрілокальною. Білокальна сім'я після одруження почергово змінює місце проживання. Іноді дружина приєднується до дому свого чоловіка, тоді як в інший час чоловік живе в домі дружини. Після одруження, коли молодята створюють нову сім'ю, незалежну від батьків, і осідають на новому місці, цей тип сім'ї відомий як неолокальна сім'я [36, с.44].

Отже, дані класифікації можуть бути продовжені за безліччю ознак, однак всі вони мають власні характеристики, що притаманні для кожного окремого суспільства. Починаючи від давніх часів до сучасності суспільства переживають перехід від одного типу до іншого.

2.2 Нестабільність сучасної сім'ї: причини та наслідки.

На сім'ї закріплені важливі соціальні функції, у той же час вона обтяжена багатьма проблемами. Це призводить до нестабільності та втрату/або зміну основних рис та ознак. Багато досить позитивних рис, що притаманні для сім'ї, такі як: згуртованість, єдність, високий рівень довіри та теплих почуттів, стають все більше перетворюватися у негативні, що призводять до великої кількості розлучень. Проблеми, що виникають можна спостерігати майже у кожній сім'ї, проте якщо деяким виходить їх переосилити, і згуртуватися ще більше. Іншим, навпаки, не вдається, тому вони приходять до розлучення.

Нестабільність сім'ї – це будь-який фактор, який створює додаткові труднощі в сім'ї, що зрештою впливає на когнітивний, поведінковий та емоційний розвиток дитини/дітей і ставить їхній розвиток під значний ризик через нездатність батьків ефективно керувати будинком і середовищем проживання. Сімейна нестабільність може мати різні форми; економічні, емоційні, соціальні та фізичні. Виклики та труднощі, пов'язані з нестабільністю сім'ї, можуть передаватись із покоління в покоління. Найбільш шкідливою сімейна нестабільність є небезпечною для дітей.

- 1) Економічна або ж фінансова нестабільність проявляється через професійну діяльність (втрата роботи, борг, іпотека, кредит, великі фінансові витрати і т.п.). Сім'я має забезпечити достатній рівень життя для всіх членів сім'ї, задовільне харчування, мати житло, отримувати хороший рівень медичної допомоги, мати змогу заплатити комунальні послуги. Загалом все це і створює економічну та фінансову нестабільність.

- 2) Емоційна нестабільність появляється через порушення відносин та емоційного зв'язку між членами родини. Дана проблема проявляється через батьків, які через свою навантаженість можуть мало приділяти часу своїм дітям . Тим самим це призводить до віддаленості батьків від дітей. Іншою стороною є надмірне проявлення любові, що також впливає на емоційну нестабільність у сім'ї. Гіперопіка, контроль над кожним кроком, нав'язування власного бачення, бажань , мрій, все це дуже обтяжує як дорослих, так і дітей. Це створює негативну атмосферу, що лише пригнічує особистість, яка росте в кожному члені родини.
- 3) Соціальна нестабільність виражається в ігноруванні будь-яких хатніх обов'язків. У такій ситуації дорослим не вдається досягти згоди та правильно розподілити домашні зобов'язання. Це також впливає і на їх дітей, адже вони бачать рольову-модельну поведінку батьків та копіюють її. У результаті вони не отримують належної соціальної підготовки, що вже проявляється у їх особистому життє.
- 4) Фізична нестабільність може проявлятися у двох аспектах. Перший пов'язаний з середовищем, де проживає сім'я. Середовище може не мати тепла, світла, води, каналізації, мати поганий ремонт, що тягне за собою також і інші проблеми нестабільності. Другий аспект пов'язаний з фізичною напругою, яка проявляється через гнів, агресію та прикладання фізичної сили до будь-яких членів родини.

Розлучення можна визначити як юридичне розірвання шлюбу внаслідок багатьох факторів, які можуть бути внутрішніми чи зовнішніми. Причинами як розлучення, так і нестабільності сім'ї можуть бути різні причини. Найголовніші з них були наведені вище , проте до них можна додати наступні:

- Зрада, невірність партнерів. Наявність у партнера позашлюбних стосунків майже завжди приводить до руйнування сім'ї. Даний процес не можливо зупинити, адже між партнерами пропадає будь-яка довіра та віра в спільне майбутнє.

- **Бездітність.** Одна з найбільших загроз для існування сім'ї є безплідність одного з партнерів. Безплідність може бути як у чоловіка, так і у дружини. Бездітність порушує одну з головних функцій сім'ї, а саме відтворювальну. Коли подружня пара не може забезпечити дану функцію виникає невизначеність, що призводить до нестабільності, а потім до розлучення.
- **Суперечливий характер партнерів.** Якщо партнери досить швидко прийняли рішення про одруження, так і не спробувавши пожити разом, зрозуміти темп життя один одного та подивитись на побутову складову відносин. Дана ситуація може призвести до розлучення.
- **Бідність.** Гроші зараз це одна з найбільших цінностей, що забезпечує сім'ю. Якщо працює лише один член сім'ї, йому дуже важко забезпечити родину всім необхідним та гідний рівень життя.
- **Втручання старшого покоління.** Розповсюдженою проблемою є несамотійність подружньої пари, часто старше покоління має власну думку щодо створення та будівництва сім'ї. Солідарність і єдність мають важливе значення в шлюбі, щоб шлюб тривав довше, подружжю слід залишити наодинці, щоб самотійно керувати своїми справами та приймати рішення.
- **Зміна ролей.** Однією з причин розлучень є зміна ролей між чоловіком та жінкою. Найголовнішою функцією жінки раніше було підтримувати домашній вогонь та виховувати дітей. Жінки чекали всього від своїх чоловіків, включаючи продукти, витрати на житло, такі як оренда, тощо. Зі зміною економіки та суспільства жінки здобувають освіту, вони ходять до школи та закінчують університет. Жінки змінюють уявлення про шлюб. У наш час жінки працюють і забезпечують свій дім усім, як це робить їхній чоловік, тому їм не потрібно нічого очікувати від свого чоловіка, щоб забезпечити щось, що змінює спосіб життя шлюбу. Деяким чоловікам стає важко

забезпечувати жінку, адже вона достатньо самостійною та незалежною. Тому це призводить до розлучення.

Як бачимо, стабільність сім'ї може сприяти позитивній соціальній поведінці дітей і підлітків, тоді як нестабільність пов'язана з соціальною дезадаптацією, включаючи таку поведінку, як агресія по відношенню до однолітків, вчителів або батьків. Більшість суспільств досить негативно сприймають розлучення, вважаючи це дизфункцією соціального інституту. Проте, тенденція до розлучення та нетерпіння до некомфортних умов тільки зростає.

2.3 Сучасна сім'я в Україні.

Зміна суспільних цінностей призвела також і до зміни системних одиниць в суспільстві. Якщо раніше сім'я це була велика родинна гілка, то зараз більш індивідуальна та незалежна частина суспільства, яка може складатися з двох осіб. Для сім'ї, що притримувалась старих традицій, було важливо вечеряти разом. Існувала велика повага до думки дорослих, тобто, якщо голова сім'ї прийняв певне рішення, то посперечатися з ним вже не могли. Натомість, у сучасній сім'ї ці звички відійшли у минуле. Зараз кожна думка у сім'ї є важливою, навіть якщо це мала дитина. Кожен член родини намагається себе реалізовувати в різних сферах протягом довгого часу. Не виключенням є українська сім'я.

Проблеми, що створює українська сім'я наразі є досить глобальними і притаманними для більшості західноєвропейських країн. Нині спостерігається значне порушення статеворольових зобов'язань. Якщо раніше роль голови сім'ї міг виконувати лише найстарший чоловік, то зараз ці ролі можуть бути розподілені між різними членами сім'ї. З підвищенням ролі жінки в українському суспільстві, можна помітити, що зросла її цінність як голови сім'ї. У сучасних сім'ях роль голови родини беруть на себе як жінки, чоловіки, так і спостерігається чітке рівноправ'я. У такі родині функції чоловіка та жінки

є розмитими. Всі обов'язки розподіляються порівну, незалежно від їх тяжкості. Дана властивість провокує суперечність між різними поколіннями.

Багато молодих людей відкладає сім'ю у своїх особистісних цінностях на другий план, а то й третій план. Проте, важливість сім'ї у дослідженнях має досить високу оцінку. Згідно опитувань Світового дослідження цінностей (World Values Survey, WVS), що проводилось в Україні у 2020 році, показує, що динаміка є позитивною, адже якщо брати 1996 рік, то кількість респондентів, що вважають сім'ю дуже важливою або скоріше важливою складає 98%, а у 2020 році цей відсоток складає 99,3%, як це видно з рис.2.1. [18].

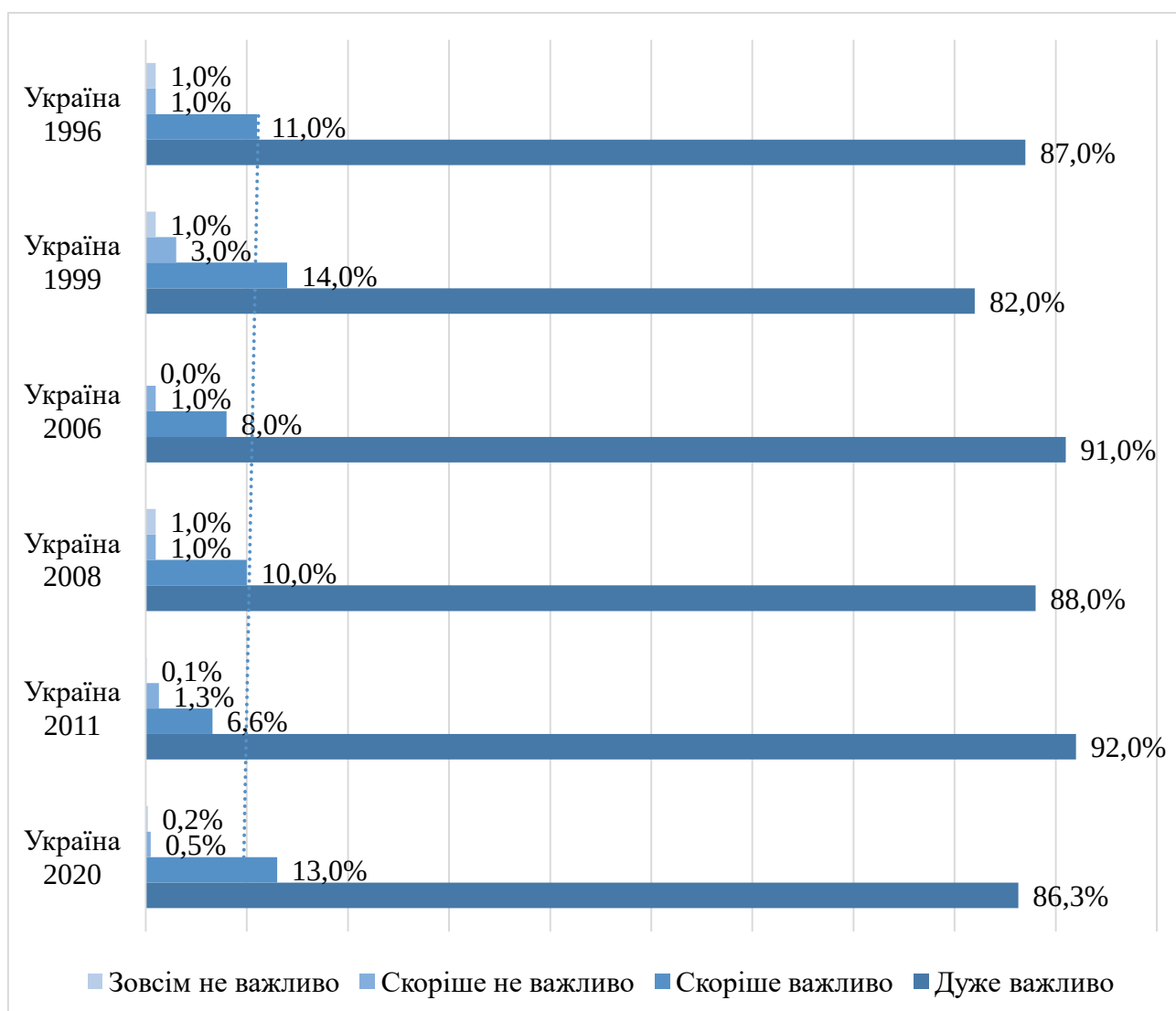

Рис.2.1. Розподіл відповідей респондентів стосовно важливості різних аспектів життя, порівняння даних для України з 1996 по 2020 рік

Через зміну цінностей виникають так проблеми як перехід від багатодітності до малодітності. Все більше сімейних пар будуть свою сім'ю з однією дитиною в сім'ї. Це спровоковано також економічно-політичним становищем в країні. Стало все дорожче утримувати малих дітей, тому їх кількість у сім'ї значно зменшується. До того ж, молоді батьки зорієнтовані на якісному вихованню дитини. Надання їй всіх благ, як матеріальних, так і духовних. Іншим наслідком переорієнтації особистісних цінностей є погляд на шлюб. Підтвердженням цьому є статистика щодо спаду чисельності населення за 1991-2020 рр. Як бачимо, приріст населення спостерігається лише станом на 1991 рік, далі – показники погіршуються. Найгірший показник припадає на 2020 рік, де показник складає -323,4 [17].

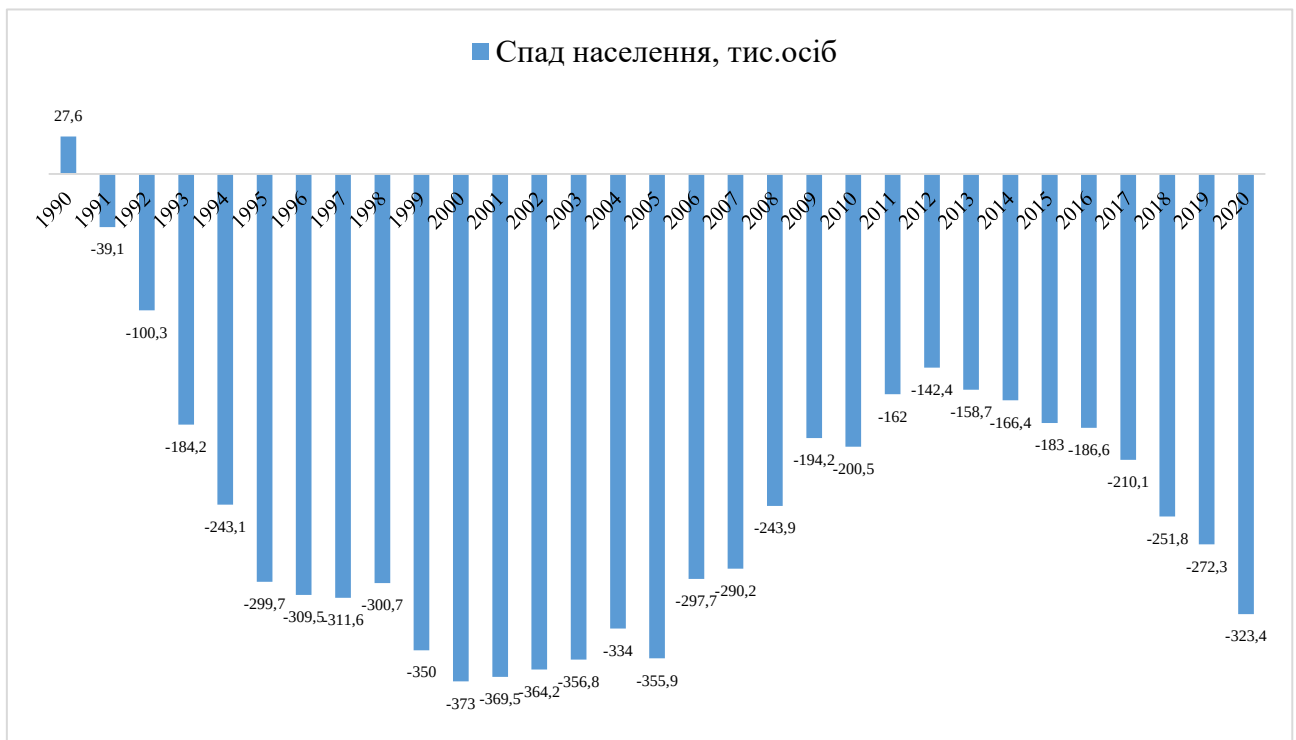

Рис.2.2. Спад населення, тис.осіб з 1991-2020 рр.

Для багатьох молодих людей створення сім'ї і формування шлюбу є формальним становищем. Йде переорієнтація на позашлюбні стосунки, де жоден з членів не є прив'язаним один до одного. Кожен член має право розвиватися так, як він бажає. Тому також виникають повторні шлюби. Для молодих людей не виникає проблеми жити з однією людиною все життя.

Змінились стандарти поведінки та сімейні цінності, що послаблюють вплив сакраментальних цінностей сім'ї.

Якщо взяти статистичні дані за 1991-2020 роки, то бачимо, зменшення кількості шлюбів. Так за 1991 рік було зареєстровано 493,0 тис. шлюбів, у той час за 2020 рік – було зареєстровано 167,9 тис. шлюбів роки [14]. Спостерігаємо спад майже в 3 рази, що свідчить про зміну цінностей в українському суспільстві. Звісно, 2020 рік характеризується початком пандемії, де більшість закладів як приватних, так і державних були зачинені, що могло спровокувати перенесення створення сім'ї на більш пізніший термін. З початком військових дій у 2022 році, здавалося кількість шлюбів повинна бути на критично низькому рівні, проте вже за перше півріччя кількість шлюбів складала 103,903 тис. шлюбів, що є абсолютним рекордом за останні роки [5].

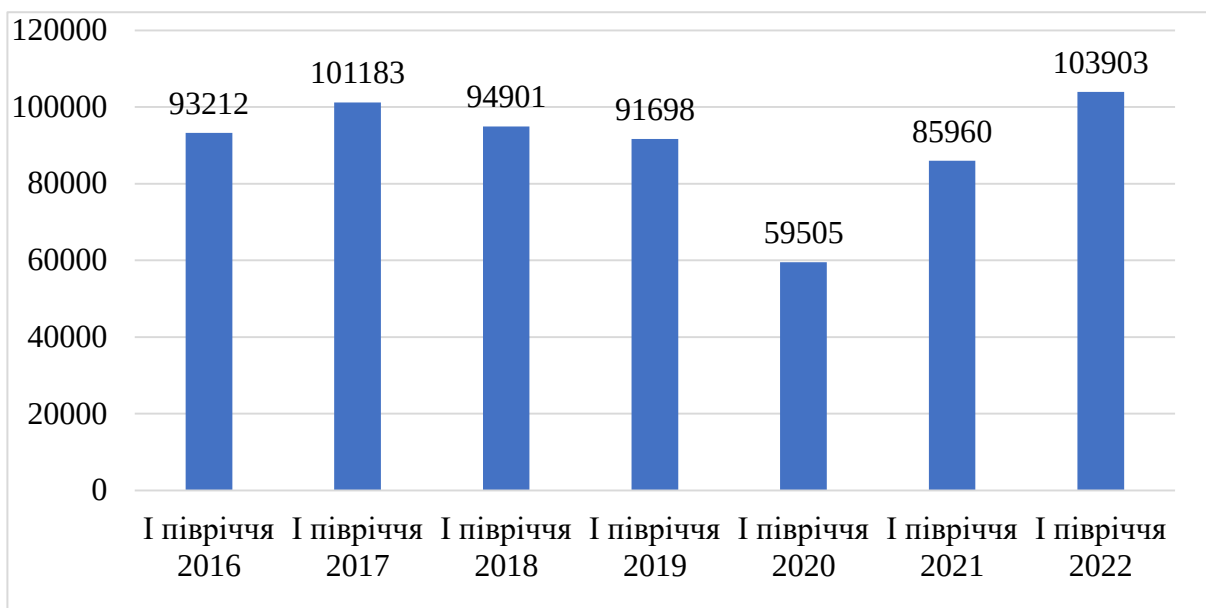

Рис. 2.3. Динаміка зміни кількості шлюбів за I півріччя 2016-2022 рр.

На сьогоднішній день молоді люди перед створенням сім'ї звертають увагу на кілька факторів, що впливають на їх вибір:

- Структура сучасної сім'ї, індивід дивиться на модель поведінки свого партнера, аналізує майбутній розподіл ролей у власній сім'ї та їх виконання;
- Особистісні характеристики поведінки майбутнього партнера, звички, цілі, смаки, вподобання;

- Власні очікування від партнера та від самого шлюбу та сім'ї;
- Мотивація особистості до створення власної сім'ї.;
- Наслідування зразка від батьківської сім'ї;
- Здатність надати якісне виховання своїм дітям [23, с.143].

Влучною є цитата В.Сухомлинського : «Нехай на все життя запам'ятають ваші вихованці, що від характеру стосунків чоловіка й жінки до шлюбу, від того, наскільки переважає у цих стосунках духовно-психологічний, морально-естетичний елемент, залежить моральна чистота всього їхнього життя». Адже саме від культурної розвиненості, поваги до себе та оточуючих буде залежати й атмосфера у сім'ї [6, с.178]. Наразі молоді люди більш свідомо підходять до створення сім'ї. Вони насамперед орієнтуються на власні відчуття та рефлексію щодо даного етапу життя.

Отже, як бачимо з вище сказаного, сучасна сім'я характеризується бурхливими та різкими змінами, що спричинені такими ж глобальними перетвореннями у всьому суспільстві. Незважаючи на те, що українська сім'я знаходить в досить кризовому стані через низку причин у соціально-економічну, політичну, оздоровчу ситуацію в Україні, нашими українським и науковцями розробляється низка заходів та підходів, що вивчають проблематику сім'ї та створюються варіанти вирішення проблем.

РОЗДІЛ III. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

3.1 Програма дослідження традиційної сім'ї в сучасному українському суспільстві.

Сучасне українське суспільство характеризується досить складним та кризовим становищем, особливо даний процес переживає сучасна українська родина. На відміну від попереднього покоління, сучасні молоді люди мають зовсім інший погляд на створення сім'ї та реєстрацію шлюбу. На даний час сім'я має нові функції, ролі та статуси. Найперше сучасна українська сім'я позбулася патріархального устрою, що існує у повсякденному житті українців дуже давно. У молодих людей основний фокус йде на розвитку власної особистості та своїй реалізації, тому часто шлюб та створення сім'ї часто йде на задній план. Як і у всьому суспільстві орієнтація йде на індивідуальні потреби особистості. Тому в результаті збільшується вікова межа реєстрації шлюбів. Молоді люди хочуть спочатку реалізувати себе, створити відповідні умови для створення сім'ї та народження дітей. Також спостерігається тенденція до зменшення народжуваності. У сучасній сім'ї рідше можна побачити більше двох дітей. Багатодітність, особливо, у містах досить нерозповсюджена тенденція, проте деяка частка зберігається в селах. Звісно, ці тенденції не є критичними, адже сім'я вийшла на значно новий рівень. Покращення статусу жінки, як у всередині сім'ї, так і у всьому суспільстві, рівноправність, обґрунтований та обдуманий підхід до створення сім'ї.

Однак, незважаючи на все це, існує й досить великий відсоток розлучень серед молодих людей є досить високим. Це говорить про недосконалість системи, адже вона ніяк не може вирішити цю проблему. Все більше молодих людей відходять від «традиційної» сім'ї та намагаються віднайти нові форми для створення союзу.

Серед нових альтернативних форм створення шлюбу та сім'ї виділяють такі: тимчасовий, гостьовий, цивільний, віртуальний. Дані способи є досить ефективними, якщо говорити про тимчасовий характер, щоб перевірити власні стосунки, суміщення по характеру та побуту. Проте, деякі вчені переконані, що це зовсім не рятує стосунки, а навпаки призводить до розлучення. Адже молоді люди мають досить складну адаптацію до шлюбу, а особливо до очікувань та завищених вимог до партнера.

Попри все це, традиційні шлюби є досі популярнішими за альтернативними, адже не всі вони прийняті в суспільстві.

Метою дослідження є аналіз основних причин та мотивів, що приводять молодих людей до створення сім'ї в українському суспільстві.

Задачами дослідження є :

1. З'ясувати, що молоді люди вкладають в поняття «сім'я»;
2. Описати мотиви, що підштовхнули молодих людей до створення сім'ї;
3. Виявити основні засади на яких будується сім'я;
4. Визначити основні переваги та недоліки створення сім'ї на думку подружжя;
5. З'ясувати основні причини конфліктних ситуацій;
6. Виявити методи вирішення конфліктних ситуацій;
7. Визначити ставлення молодого подружжя до багатодітності.

Об'єктом дослідження є подружжя, що перебуває у офіційних сімейних стосунках.

Предметом дослідження є мотиви українських молодих людей створити власну сім'ю.

Інтерпретація базових понять:

- Сім'я — « це соціально санкціонована, відносно стійка група людей, яка об'єднана кровною спорідненістю, шлюбом або усиновленням дітей, члени якої проживають разом і економічно пов'язані між собою» [3].

- «Молодь — соціально-демографічна група, що виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального становища і обумовлених цим та іншим соціально-психологічних властивостей. Молодість як певна фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного устрою, культури і властивих даному суспільству закономірностей соціалізації» [32].
- Моногамія - більш розповсюджена у сучасному світі, вона передбачає шлюб між однією жінкою і чоловіком.
- Полігамія - заснована на шлюбі одного з декількома іншими індивідами.

Гіпотезами дослідження є:

- Молоді люди розуміють сучасну сім'ю як вільну, взаємну угоду, що створена між двома людьми на основі довіри;
- Молоді люди більше схильні до швидкого вирішення конфліктів;
- Сучасні сім'ї є більш вільним від думки інших;
- Молоді люди є більш відкритими й чесними один з одним;
- Сучасні молоді сім'ї характеризуються більш високими статками та економічною незалежністю обох партнерів;

Обґрунтування методу дослідження:

Серед якісних та кількісних методів соціологічного дослідження був обраний метод поглибленого інтерв'ю. Даний метод передбачає особисту бесіду двох людей, де однією стороною є сам дослідник, а іншою – респондент. Бесіда йде по розробленому плану та вже складеними питаннями. За допомогою даного методу можна дізнатися більш чіткі та глибокі відповіді респондента, дізнатися індивідуальні переживання респондента. У даному

випадку респондент відчуває більшу залученість дослідника, аніж при кількісному опитуванні, де дослідник є більше спостерігачем.

За для більшого залучення дослідника був використаний метод напівструктурованого глибинного інтерв'ю, де у дослідника відсутня чітка структурована анкета, а є лише загальний план, якого дотримується інтерв'юєр. У такому методі послідовність питань може відрізнятись від початкової, адже така розмова передбачає неформальну обстановку, де хід розмови може змінюватись залежно від відповідей респондента та русла розмови.

До основних етапів проведення глибинного інтерв'ю відносять:

1. Підготовку до глибинного інтерв'ю (розробка мети дослідження, об'єкту та гіпотези, що підлягають перевірці);
2. Безпосереднє проведення глибинного інтерв'ю з респондентом;
3. Аналіз отриманих даних (транскрибування тексту, групування отриманих даних та їх оформлення для огляду).

З огляду на введення військових дій та складну ситуацію в країні, а також відповідно до карантинних обмежувань дослідником було прийняте рішення щодо проведення глибинного інтерв'ю за допомогою онлайн-платформи ZOOM. Розмова була записана на відео зі згоди респондента. Надалі всі дані будуть відображені в узагальненому вигляді.

Поглиблене інтерв'ю проводилось у лютому 2023 року.

Гайд глибинного інтерв'ю розподілене на відповідні тематичні блоки:

I. Погляди подружжя на сім'ю.

1. Що для вас означає поняття «сім'я»?
2. Чому ви обрали саме офіційну реєстрацію шлюбу, адже існує досить багато інших сучасних форм сімейних стосунків?
3. Як ви ставитесь до неофіційних форм сімейних відносин?
4. На чому побудована ваша сім'я? Які основні принципи?

II. Відношення до традиційної моделі стосунків.

1. Як ви прийшли до шлюбу та створення сім'ї?

2. Чи повністю вас задовільняє традиційна модель стосунків?
3. Що саме ви б хотіли змінити у традиційному баченні стосунків?

III. Перебіг сімейного життя.

1. Назвіть, які на Вашу думку, основні переваги офіційного шлюбу?
2. Які позитивні зміни відбулись у вашому житті за час існування вашої родини?
3. Які негативні сторони ви можете виділити?
4. Наскільки ви задоволені власними сімейними стосунками?

IV. Конфліктність у сімейному житті.

1. Чи є у вашому житті конфліктні ситуації з партнером?
2. Назвіть основні причини конфліктних ситуацій?
3. Які способи вирішення конфліктів ви застосовуєте у вашій сім'ї?

V. Інші аспекти сімейного життя.

1. Як ви розподіляєте бюджет у власній родині?
2. Чи розглядаєте ви заключення шлюбного контракту?

Для інтерв'ю було запрошено три сім'ї з Києва, що відрізняються між собою за віком та кількістю років, що прожили разом в офіційному шлюбі. Для легшої інтерпретації результатів кожної з трьох пар, їх було поділено на три групи.

1 група – мають двоє спільних дітей, народжені у шлюбі, разом вже 22 роки.

Чоловік – Максим, 44 роки, працює різноробочим на будівництві, середня освіта.

Дружина – Ірина, 43 роки, домогосподарка, іноді заробляє рукоділлям.

2 група - мають одну спільну дитину, народжену у шлюбі, разом вже 9 років.

Чоловік – Сергій, 31 рік, наразі перебуває на службі у лавах ЗСУ.

Дружина – Юлія, 30 років, безробітня, має власний невеликий інтернет-магазин.

3 група – дітей не мають, у шлюбі 1 рік.

Ілля – 25 років, працює у патрульній поліції.

Анастасія – 23 роки, працює державним службовцем.

Отримані дані.

I. Погляди подружжя на сім'ю.

1. Що для вас означає поняття «сім'я»?

Анастасія : «Для мене сім'я це щось таке тепле, рідне. От раніше, коли я була ще у підлітковому віці, для мене сім'я була уособленням чогось дуже серйозного складного, де є вічні проблеми, діти, батьки, і все таке. Але як тільки я почала жити вже зі своїм чоловіком зрозуміла, що все може бути інакшим. У нас все спільне, не відчувається напруги між нами, як було у моїх батьків. Мені здається зараз це набагато простіше, ніж було раніше. Все відбувається по згоді обох, немає таких життєвих обставин, які б змушували тебе до заміжжя. Тому зараз для мене сім'я це щось своє, де я почуваю себе абсолютно вільною і щасливою».

Ілля: « Ну для мене сім'я це двоє. Не повинно бути нікого лишнього, навіть власних батьків. А особливо народу нашого, що сує свого носа, куди не треба. Сім'я це коли ви повністю розумієте один одного, немає секретів, якогось прихованого сенсу, вам просто добре разом, вмiєте вирішувати конфлікти та можете насолоджуватися життям.

Юлія: « Це чоловік і дружина, їх діти. Ви маєте розуміння один одного. Ви повинні проводити час разом, мати спільні обов'язки та майно. Ви пов'язані на все життя. І маєте дещо більше, ніж кохання.»

Сергій: « Сім'я – це затишок та комфорт, який йде від обох, якщо його немає це не сім'я. Коли приходиш додому повинен відчувати шум, гам, бігають діти, дружина готує вечерю. Ти повинен хотіти прийти у дім. Але тим не менш, кожен має мати свій простір. Для мене важливо побути самому, навіть без друзів та будь-яких інших компаній.»

Ірина: « Сім'я для мене це мої діти. Вони все те, для чого ми з чоловіком старалися всі ці роки. Для мене вони є найближчими. Зараз звісно, вони вже навчаються, тому наш будинок став більш пустим, але коли вони приїжджають,

то завжди радість і щастя. Я завжди мріяла про велику родину, тому дуже рада, що у моїх дітей все добре.»

Максим: «Та ну це дружина і діти. Рідні. Є тато і мама. Ну тобто повноцінна сім'я.»

2. Чому ви обрали саме офіційну реєстрацію шлюбу, адже існує досить багато інших сучасних форм сімейних стосунків?

Анастасія: « Ну, не знаю, я завжди думала, що якщо у мене будуть серйозні стосунки, то вони повинні бути офіційними. Так вже відклалося у мене з дитинства, що сім'я це обов'язково чоловік, діти, будинок і таке інше. Хоча я не зовсім є прихильником ось цих всіх традиційних звичаїв, походів до церкви, чи якихось забобон. Звісно, я думала виходити заміж значно пізніше, але зараз не жалкую про це, адже це зовсім новий досвід, і він класний. А щодо інших форм, мені здається, що мені по характеру не підійде, я більше відношусь до концерваторів, коли одне кохання на все життя (сміється). Звісно, це ні про що не говорить, я не змушена жити все життя з людиною, якщо у нас є проблеми, або ми прийнемо таке рішення, то ми розлучимось».

Ілля: « Та я навіть не думав про це. Якось так заведено, що треба офіційний розпис, і все таке. Мені здається, люди, що живуть у неофіційному шлюбі просто ще не готові, або сумніваються. Якщо ти впевнений у партнері, то чому б не спробувати, а не розтягувати це громадянським шлюбом чи зустрічанням. Треба все спробувати, бо потім можна жалкувати, про те, чого не зробив».

Юлія: «Ну, а як по іншому, ми ще росли в тому поколінні, де шлюб це потрібно. Нас ніхто не змушував, все це відбулось швидко, навіть зрозуміти не встигли. Якось навіть не думала про інший вид стосунків. Це якось неправильно. Це ж не сім'я. Як тоді виховувати дітей. »

Сергій: «Та не було думки про щось інше, я взагалі не прихильник такого. Для мене це не відносини.»

Ірина: « Ви що, в наш час іншого й не було, подивитись на сучасні пари, то це ж взагалі в голову не лізе. Як у нас батьки казали, так робили й ми. Ніхто й не думав про щось інше. Це як обов'язковий етап в житті, потрібно мати

чоловіка, дітей. Наприклад, я коли довго не було ніякого прихильника, то вже говорили, що зі мною щось не так. Або коли через рік весілля не було дітей, всі говорили, що я безплідна. Ну я думаю ви розумієте, це люди. Говорять все, що треба, і не треба.»

Максим: «Це обов'язково. Якщо ви подобаєтесь один одному, зустрічаєтесь, то треба мати офіційний шлюб. Якось завжди так було.»

3. Як ви ставитесь до неофіційних форм сімейних відносин?

Анастасія: « Нормально, я б сказала нейтрально. Для когось це є досить хорошим способом продовжувати свої стосунки, або ж якось розфарбувати своє життя. Проте, особисто я б не хотіла мати щось з такого. Це не для мене. Мені потрібно, щоб я була впевнена в партнері, і в собі».

Ілля: «Та класно, що тут скажеш. Якщо комусь комфортно, то будь ласка, живіть. Ми це обговорювали з дружиною, і добре, що ми обоє однакової думки щодо цього».

Юлія: «Мені всерівно є вони чи ні. Головне, щоб не зачіпали мою сім'ю. Дякую чоловікові, він такого також не любе. Я взагалі не розумію, а якщо настане час завести дітей, на кого буде оформлена дитина, чиє прізвище будете брати. Це також і гарантії після розлучення. Для мене взагалі не зрозуміло.»

Сергій: «Для мене є традиційний шлюб, де є дитина і дружина. Решта це несерйозно. Звісно, кожному своє, але це більше для зустрічання, а не для побудови сім'ї»

Ірина: « Зараз все дуже змінюється, не встигаєш оглянутися, як шлюб вже не популярний. Молоді люди все частіше бажають не заводити дуже рано родину. Мій син, до прикладу, вже кілька років живе з дівчиною, але про шлюб навіть й мови не йде. Нам залишається лише пристосовуватися до цього.»

Максим: « Я такого не розумію, для мене шлюб є шлюб. Все інше це лише іграшки. У нас такого зовсім не було.»

4. На чому побудована ваша сім'я? Які основні принципи?

Анастасія: « Не знаю, як з боку чоловіка, але мені подобається його відкритість, я доволі закрыта людина в плані виявлення своїх емоцій з

негативного боку. Часто можу замовчувати проблему або тримати все в собі. Ми завжди про все розмовляємо, про бюджет, про дітей, про будинок, куди поїдемо відпочивати, що плануємо робити. У нас немає таємниць. Все, що не робиться, все разом, звісно в межах розумного. У нас якимось дуже плавно йде. Є довіра, кохання, пристрасть, а особливо повага один до одного. Мабуть, на цьому й тримаємось»

Ілля: « Ну взагалі, моя дружина, не така як інші. У неї немає як в інших дівчат виїдання мозгу, що я їй чимось зобов'язаний, або щось таке. Ми просто кохаємо один одного, довіряємо, розуміємо один одного і чути. Це все».

Юлія: «Чоловік має доглядати за нами, він є головою сім'ї, я ж вже роблю все, щоб він почував себе комфортно, звісно ми кохаємо один одного, але після 9 років, ти відчуваєш більшу прив'язаність, особливо коли у вас є ще дитина. Ми повинні діяти як команда.»

Сергій: « У нас є дитина, ми маємо насамперед обов'язки перед нею, маємо все зважати. Всі наші дії орієнтовані на те, щоб вона була щасливою, та бачила щасливу сім'ю. Ми повинні бути один цілим, щоб це забезпечувати.»

Ірина: « Я навіть не знаю, стільки років пройшло. Зараз ми наче на початку шляху, діти вже виросли, й не живуть з батьками. Я думаю на тому, що ми тримаємось разом, щоб не було, ми не хотіли щоб діти росли у неповній сім'ї. Я з усіх сил намагалася його тримати. Але зараз це вже, мабуть, звичка. Кохання вже давно зникло.»

Максим: « На тому, що ми чоловік і дружина. Як би там не було, через що б ми не проходили, ми повинні вирішувати проблеми. Адже якби все було так просто, то у нас би вже давно не було сім'ї. Ми не здавалися при перших серйозних проблемах. Все витримували»

II. Відношення до традиційної моделі стосунків.

1. Як ви прийшли до шлюбу та створення сім'ї?

Анастасія: « Ну взагалі, ми про це неодноразово розмовляли ще коли були в стосунках. Думали про майбутнє, що та як буде. Але це здавалось дуже далеким. Але війна внесла свої корективи. Ми дуже зблизились, і зрозуміли, що

готові до цього. Адже якщо вже пережили війну, окупацію та життя в абсолютно екстремальних умовах. Ми готові до всього. Якось воно прийшло все само. Я почала йому казати про заміжжя, що було б добре ось розписатися, спробувати себе в зовсім новій ролі. А він трішки обдумавши зробив мені пропозицію. Це було дуже класно, і звісно приємно, що він так мені довіряє».

Ілля: «Ну я взагалі не думав, що в цих стосунках я так змінюсь. Якось відразу й не помітно було. Але пройшовши всю цю ситуацію в країні, я зрозумів, що я хочу цього. Це не було спонтанне рішення, на імпульсах, ми розмовляли, та я й сам думав, що пора дорослішати, мати щось своє. І це супер, мені подобається».

Юлія: « Це вийшло не так, як собі уявляла, проте нітрохи не жалкую, я кохаю свого чоловіка, він чудовий батько. Це було спільне рішення для обох. Коли ми дізнались про вагітність не було ніяких розмов, просто пішли й розписалися. Незважаючи на те, що наша сім'я утворилася досить швидко, і так само швидко росла, ми досі відчуваємо себе молодими.»

Сергій: « У більшості на це повпливала дитина, адже вона вийшла дещо раніше, ніж ми того хотіли, то відразу уклали шлюб. Я б хотів, щоб вона росла у повній сім'ї, де завжди є батько, мої рідні. Проте, воно до цього йшло. Ми довго зустрічались, кохали один одного. »

Ірина: « Це насправді, дуже смішна історія. Так як я була на заробітках, а мій чоловік проживав у тому місці, він почав за мною бігати, там дарував то жуйки, то цукерки. Ну такі вже раніше були подарунки. А я думаю, що хлопець наче не поганий, може прогодувати, так і вийшло. Звучить трішки меркантильно, але у нас всі думали про забезпеченість, щоб не жити у скруті. Так і прийшли. Якось він запропонував, а я погодилась.»

Максим: « Вона мені сподобалась, трішки позустрічались, та й одружились. Я подумав, що вона буде гарною мамою та дружиною, адже бачив, що вона хазяйновита та добра»

2. Чи повністю вас задовільняє традиційна модель стосунків?

Анастасія: « Мене повністю. Не розумію, що та кого шлюб та сім'я зковує. Мені все подобається. Звісно, є певні нюанси. Але вони більше пов'язані зі звичаями та традиціями ще наших бабусь, якщо не прабабусь. Проте, зараз сім'я дещо змінилась. Вона, якщо можна так сказати є традиційно сучасною сім'єю. Де створюється вже свої правила, звичаї та традиції»

Ілля: «Так. Ну звісно, ніхто не каже про ті правила, що існували ще минулих сторіччях, але мені все нормально».

Юлія: « Та так, ми ж не у середньовіччі якомусь, мене все влаштовує, зараз створенні всі умови для розвитку сім'ї, підтримки її. Звісно, зараз все лягає на плечі жінки. Вона всім займається. Особливо у наш час, коли чоловіки захищають нашу країну. Але це стосується тільки даної ситуації.»

Сергій: «Так, звісно хотілось би бути ближчим до сім'ї, але зараз не дозволяють умови.»

Ірина: «Не знаю, зараз пари є більш вільними, вони якщо не хочуть, то можуть щось змінювати. У нас дещо складніше. Якось не прийнято, щоб було щось не так.»

Максим: « Та все наче добре.»

3. Що саме ви б хотіли змінити у традиційному баченні стосунків?

Анастасія: « Мабуть, перше це старе покоління. Ми коли сказали нашій бабусі, що не будемо вінчатися та влаштовувати супер гуляння з викупом та іншими традиціями. У неї ледь не стався інфаркт. Вони не звикли до такого, що ти просто можеш повечеряти у сімейному колі і все. Або ж коли говоримо про те, що зараз ми не плануємо дітей, і хочемо пожити для себе, то це взагалі краще збирати речі, і їхати на вокзал. Ну от це мені й не подобається, що всі думають, що якщо шлюб, сім'я, ти нікуди не ходиш, рутинна. Ми взагалі з чоловіком намагаємось розбавити рутинні будні, менше звертаємо увагу, що там і хто скаже. А, а ще ось роль жінки, бо жінки у нашій сім'ї якось звикли до ролі домогосподарки. Про себе я таке точно сказати не можу, звісно, я там займаюсь хатніми справами, готую. Але й чоловік у мене все це робить, обов'язки у нас тіршечки розподілені. Хоча моя мама всіма хатніми справами

займається сама. В принципі, таких штук ще багато, ось роль чоловіка і жінки. Мені взагалі не подобається».

Ілля: « Ой, ну це взагалі, цю систему треба змінювати. От зараз ще можна зустріти людей, які всього цього дотримуються, але ж ми живемо в 21 столітті. Як так можна, я не знаю. Переносити на плечі чоловіка все, це якось по дурному. Чого ти просто не можеш насолоджуватися життям, але ж ні, що ж скажуть люди. Це наші батьки так говорять. Я у своїй родині, у своєму будинку, ніхто не має лізти в моє життя. У нас вже давно все змінилось».

Юлія: « Мабуть, все таки багато відповідальності зараз лежить на жінках, ми ж теж люди, тому іноді не вивозимо. Кожен очікує схвалення від інших, це стосується як стосунків, так і повсякденного життя. Тому хочу аби ми були більш абстраговані від цього. »

Сергій: « Та зараз взагалі все бурлить, змінюється. Є ті кому подобається дана система, є ті кого ні, тому вони щось змінюють. Мене, в цілому, все влаштовує.»

Ірина: « Навіть, не знаю, я не можу таке вирішувати. Навіть не знаю, що сказати»

Максим: « Та все добре, я ж сказав.»

III. Перебіг сімейного життя.

1. Назвіть, які на Вашу думку, основні переваги офіційного шлюбу?

Анастасія: «Це впевненість. Впевненість у партнері, у власному становищі. Легше ж бути двох, ніж одному. Це постійна підтримка, ти знаєш, що завжди можеш поплакатися комусь на плече. Як на мене, це ще й певні уроки з фінансової грамотності, адже розподіл бюджету, планування чогось, ти всього навчається тут».

Ілля: « Я точно можу сказати, що класно коли двоє людей знаходять один одного. Я можу не переживати, що щось піде не так. Це в певній мірі перестраховування. Я ж не можу сказати, що буде через 5 років, як будуть розвиватися наші стосунки. Ще класно те, що ви разом попри все. Не

розбігаєтесь при першій же сварці, а маєте відповідальність один перед одним. Шукати рішення, намагатися розумітися один з одним це дуже кльово».

Юлія: «Для мене це довіра, якось не виникає думки про зраду, чи щось такого. Ви проживаєте разом, намагаєтесь вжитися, це добре, адже пов'язавши себе шлюбом, ви не можете просто опустити руки. Дуже добре, коли парам це справді вдається.»

Сергій: « Я став більш серйозно відноситись до своєї дружини, не помічав її серйозності та налаштованості на тихе спокійне життя. Життя повністю змінюється, навіть коли здається, що ні. Але насправді дуже сильно. Ти хоч і не відразу, але починаєш усвідомлювати відповідальність перед партнером та й суспільством, адже шлюб це не іграшки.»

Ірина: « Ви маєте певну впевненість, у тому що навіть якщо щось не так, все буде поділене порівну»

Максим: « Я не знаю, офіційний шлюб дає вам впевненість у іншій людині, ти знаєш, що партнер робить, як себе відчуває.»

2. Які позитивні зміни відбулись у вашому житті за час існування вашої родини?

Анастасія: «Я подорослішала. Почала думати по інакшому. У тебе в думках не тільки ти сама, але вже й інша людина, за яку ти переживаєш як за себе. Я навчилася більше чути, слухати, розуміти. Ілля в цьому плані більш розумніший чи що. Він має більшу витримку, тому я в нього навчаюсь. Стала думати більше про своє теперішнє, а то постійно кудись бігла, намагалася щось встигнути»

Ілля: « Та все змінилось, у мене в житті так точно до кращого. Ніколи не задумувався про таке, до цього гуляв з хлопцями та й мені вистачало. Зараз все по інакшому, це класний досвід. Я відчув себе відповідальним. Мені хочеться більшого. Будинку, машини, більше заробляти раніше такого прагнення не було. Жив собі, та й все. А зараз круто»

Юлія: « Ми стали ближчими, чоловік мені замінює друга, психолога, подружку. Він знає мене на всі 100%. До того ж у нас є дитина, це можна

вважати уособленням нашого кохання. Ми вирости з ним. Це дуже сильно видно»

Сергій: « Мені подобається бути сім'янином, якщо говорити по правді. Ти більше не думаєш про банальні побутові речі, наприклад, готування їжі, прибирання. Якось стало з цим простіше, ніж коли я жив сам. Життя стало, хоч і складніше, та ти весь час в русі, але отримуєш задоволення від цього.»

Ірина: « Я дуже пишаюся своїми дітьми, вони для мене все, і головне надбання в житті.»

Максим: « Діти, я радий, що вони у нас є. Ну і звісно вже стільки разом.»

3. Які негативні сторони ви можете виділити?

Анастасія: «Прямо, що б негативних сторін, я не можу назвати чітко. Звісно, не без сварок, але ми більше домовляємось, говоримо. Можливо пізніше будуть, але сподіваюсь, ні»

Ілля: «Та я поки не відшукав».

Юлія: « Та я навіть не знаю. Я постійно з дитиною, тому немає й часу про це думати»

Сергій: « У цьому плані можна виділити те, що ти майже завжди проводиш час з сім'єю. Це не погано, ні в якому разі. Але для мене, я вже розумію зараз, потрібен час побути самому, без нікого. Ну звісно, якщо у вас є діти, ви вже не можете як раніше піти погуляти, можливо піти в клуб, чи щось типу такого. Проблема з усамітненням з дружиною відноситься сюди ж. »

Ірина: « Якось так і незручно казати, адже вже стільки всього пройшли. Я думаю краще не виносити це з дому, як там кажуть у відомій приказці»

Максим: « Не має особливих таких негативних сторін.»

4. Наскільки ви задоволені власними сімейними стосунками?

Анастасія: « Ну якби молодим сім'ям надавали відразу квартиру чи будинок, то було б взагалі ідеально. Проте я задоволена максимально. Мені немає на що скаржитися».

Ілля: «Повністю».

Юлія: « Мене все влаштовує. »

Сергій: « Все нормально.»

Ірина: « Звісно, через стільки років хотілось чогось свіжого, адже ми вже дуже звикли один до одного, через що вже й забули про почуття»

Максим: « Так, все добре.»

IV. Конфліктність у сімейному житті.

1. Чи є у вашому житті конфліктні ситуації з партнером?

Анастасія: «Звісно є. Тільки у кіно буває без сварок. Ну у нас немає ось цієї драми і пристрасті. Проте, спокійно кажемо про те, що не подобається, з чим не згодні. Буває, що ходимо надуті, адже не завжди з першого разу досягаємо компромісу».

Ілля: «Так, є. Ми двоє дорослих людей, звісно у нас є свої думки, свої бажання. У нас здорові стосунки, тому без конфліктів ніяк».

Юлія: « Так, є. Бувають частіше, зараз рідше, адже чоловік на відстані.»

Сергій: « До того як я пішов служити, сварки були, зараз Юля тримає себе більше в руках, можливо обдумала свою поведінку »

Ірина: « Та звісно є, у Максима дуже строгий та тяжкий характер, з ним до сих пір тяжко, але вже нічого з цим не зробиш.»

Максим: « Бувають, але ми через все проходимо.»

2. Назвіть основні причини конфліктних ситуацій?

Анастасія: «Зазвичай чоловік має дуже швидкі рішення. Йому потрібно все тут і зараз. Я навпаки ж намагаюся зважити рішення, добре його обдумати, тому іноді тяжко мені ось так. Тому й сваримось.»

Ілля: « Кожен з нас має дещо інакший погляд на речі. Вона каже, що я швидко приймаю рішення, не обдумуючи його. Хоча куди тягнути, якщо вже й так відомо, що буде далі. Дружина часто думає про погане, тому не може відпустити ситуацію. Тому сваримось із за цього. Я не люблю тягнути»

Юлія: « Та різні причини, починаючи від побуту та закінчуючи фінансами. Так як він чоловік, то має забезпечувати нас з дитиною. Я ж те не можу дивитись за всім.»

Сергій: « Вона трішки образлива. Не любе, коли щось йде не по її. Не можна пожартувати про неї щось чи щось типу такого. Так як прибуток завжди приношу я, раніше були сварки на цій почві. Я розумію, що в нас дитина і все таке, я це прекрасно усвідомлюю, але іноді їй не вистачає, хоча я постійно працюю»

Ірина: « Як я вже й казала, це дещо запальний характер чоловіка, він часто має своє на думці, тому приймає поспішні рішення і надумує, що не потрібно. Часто саме через це виникають конфлікти.»

Максим: « Та буває різне, від цього ніхто ж незастрахований. Різні причини, ми вже довго разом. Тому зараз проблеми більш глобальніші.»

3. Які способи вирішення конфліктів ви застосовуєте у вашій сім'ї?

Анастасія і Ілля: « Розмова. Тільки сівши, і все спокійно обговоривши, ми вирішуємо проблему. Тільки двох, без будь-якого втручання ззовні.»

Юлія: « У більшості воно само якось проходить, або чоловік приходить першим говорити. Я якось завжди більше ображаюсь чи що. Але ви не думайте, я теж визнаю свою провину, і прошу пробачення.»

Сергій: « Та я не люблю ходити так. Мені краще вибачитися, прийняти свою провину і все. Винен я чи ні, це вже розберемось потім. Тільки аби не було ось цих поглядів»

Ірина: « Частіше за все, я йду першою миритися, адже не люблю ходити у мовчанні, або в поганому настрої. Мені краще піти першій, аніж мати повсюду негативну енергетику. Тому я більше поступаюсь йому»

Максим: « Зазвичай мені важко попросити пробачення першому, дружина зазвичай хоче якнайшвидше вирішити конфлікт. Мені завжди потрібен час для роздумів.»

V. Інші аспекти сімейного життя.

1. Як ви розподіляєте бюджет у власній родині?

Анастасія: «Ну так як через війну, я повністю втратила роботу, і була змушена починатися все з нуля, то зараз моя заробітня плата бажає бути

кращою. У цьому плані зараз все лягло на плесі Іллі, він нас майже повністю забезпечує. Але рішення щодо використання коштів ми приймаємо удвох. Ніхто з нас сам не може використати велику суму грошей, не обговоривши це з іншим.»

Ілля: «Порівну. Приношу зарплатню, а далі ми розподіляємо відповідно до потреб та бажань, що потрібно. Є обов'язкові відкладення, зараз без цього ніяк, адже війна нам це довела, що потрібно відкладати. А так вирішуємо разом куди підуть гроші.»

Юлія: « Так як я в декреті, то маю свій невеликий магазин, але він приносить дуже мало прибутку, у більшості бюджет лежить на чоловікові. Він виділяє кошти для мене та дитини.»

Сергій: « Я заробляю, і даю кошти. У нас зараз складна ситуація як в країні, так і в кожній сім'ї окремо. Тому це зараз лежить на мені. Юля поки не думає про накоплення грошей, тому я сам цим питанням займаюся. На ній повністю лежить виховання нашої дитини.»

Ірина: « Я отримую значно менше чоловіка, тому майже всім бюджетом керує чоловік. Якщо мені щось потрібно, або для сім'ї, то він дає на це кошти»

Максим: « Так як чоловік у сім'ї, то цим розпоряджаюся я, якось з самого початку у нас так пішло.»

2. Чи розглядаєте ви заключення шлюбного контракту?

Анастасія: « У нашій парі ні, це безглуздо. Ми повністю довіряємо один одному, навіть якщо щось станеться, я впевнена, що все буде вирішено мирним шляхом. Ми одружувались не заради майна, чи певних гарантій.»

Юлія та Сергій: « Навіть не думали про це»

Ірина та Максим: «Ні»

3.2 Аналіз отриманих результатів.

Бачення традиційного шлюбу у кожного покоління відрізняється, що й продемонструвало дослідження. У ході інтерв'ю було опитано три подружніх пари з досить різним баченням на сім'ю. Попередньо можна відмітити, що подружня пара Анастасії та Іллі була більш відкритою та налаштованою на розмову, була невимушена розмова. Натомість найбільш старше та досвідчене покоління було більш сковане, було відчутно некомфортну атмосферу для самих опитуваних, для яких відверта розмова з іншою людиною була незвичним явищем.

Найбільше пари були закриті при розмові про конфлікти, адже зважаючи на досить інтимний характер даного питання, не кожен би наважився на відвертість.

Сім'ю кожна з пар розуміє по-іншому. Для першої групи опитаних сім'я є новим досвідом, що не обтяжує пару, вони є почувають себе такими ж вільними, як і до шлюбу. Також їх сім'я є більш нуклеарною, що включає в себе лише дружину і чоловіка. Вони менше звертають увагу на думку інших та намагаються брати рішення повністю на себе. У цілому це характеризує ціле покоління молодих людей, які є більш самостійними, намагаються проявити себе з різноманітних сторін. Для старшого ж покоління сім'я є більше як обов'язок. Ще з дитинства їх привчали до того, що кожна людина повинна мати сім'ю. Якщо жінка або чоловік залишались самі, то вони піддавались суспільному осуду. Погляд на традиційне оформлення шлюбу є у всіх пар однакове. Однак, статистика показує, що неофіційний шлюб люди використовують для так званої перевірки стосунків. Багато хто перед другим чи третім одруженням намагається перевірити чи буде вдалим вибір, чи не помилиться людина. Молоді ж люди дають собі випробувальний термін за який вони знайомляться один з одним, пізнають у побуті. Хоч неофіційний шлюб стає все поширенішим на теренах України, офіційний шлюб займає все ж досить високу позицію у більшості громадян. Молоді люди стали серйозніше відноситися до нього. Для них це не просто дія, яку вимагає суспільство.

Створюючи сім'ю, вони насамперед думають про себе та партнера, і роблять все аби не завдати шкоди один одному. Такого не можна сказати про старше покоління, яке сприймає шлюб більш простіше, і вони ставляться до нього як до того, що повинно статися.

Звісно, примусові шлюби є досить неправильним та засуджуваним у наш час, проте у старшого покоління можна було зустріти тенденцію, що обирали вони шлюб не тільки через кохання. Зважаючи на скрутне становище в країні, та загалом в суспільстві, змін потребувало й суспільство. Наразі молоді люди більше спираються на свої почуття та чи їм зручно та комфортно.

Проте, навіть зараз є жінки, що бажають змінити їх становище в сім'ї та й суспільстві. Для більшості хотілося б мати вибір. Раніше для жінок його взагалі не існувало. Їх головним обов'язком було створення затишку, догляд за дітьми та введення домашнього господарства. Все решту мав забезпечувати чоловік. Зараз від цього майже нічого не залишилося, проте деяка частина суспільства, а особливо найстарше покоління ще періодично згадує про це. Тому молоді люди все частіше піддаються осуду за певні вчинки та введення сім'ї. Хоча не можна точно сказати, чи є це тими самими змінами та перевтіленням сім'ї у сучасний лад.

Своє сімейне життя пари розглядають добре. Звісно, у кожній парі свій погляд на те, як повинен перебігати шлюб. Для молодих людей сім'я будується на повній довірі й впевненості у партнері. Кожен з них поважає іншого, що дає легкість стосункам. Пари не бояться розлучення, адже не хочуть ранити іншого ще більше. Стосунки у інших парах більше пов'язані з дітьми. Друга пара почала пізнавати один одного вже під час самого шлюбу, вчитися на власних помилках та будувати свої міцні відносини. Третя пара ж проживши стільки років разом мають не тільки спільне майно, а й спільну історію. Зараз вже повністю реалізувавши себе в сім'ї, кожен має право на створення себе.

Якщо говорити про конфлікти, то жодна пара не приховувала, що вони в них є. Проте, у кожній парі своє ставлення до них та способи їх вирішування. Для найстаршої пари конфлікт це завжди сварка та непорозуміння. Незважаючи

на те, що пара довго разом, вона ще має досить слабе уявлення про здорове вирішення конфліктів. Це можна пояснити «старою закалкою», коли чоловік у сім'ї є правий. Для цієї пари жінці легше признати свою вину, ніж бачити чвари між нею і чоловіком. Через певне незнання один одного пара Юлії та Сергія має також труднощі, адже також мають одноосібне бажання вирішити конфлікт. Найздоровіше вирішують конфлікт Анастасія та Ілля, що вирішують конфлікт через розмову, де вони спокійно обговорюють проблему та шукають способи її вирішення.

Отже, як бачимо, хоч традиційна сім'я зараз у періоді трансформації та перебудови. Можна вже зараз спостерігати, що відбуваються деякі позитивні зміни, що вибудовують нову та міцну сім'ю.

ВИСНОВКИ

Сім'я є основною одиницею суспільства, в якій люди отримують підтримку та піклування, а також розвивають соціальні цінності. На роль кожного члена сім'ї можуть вплинути зміни в сімейних ситуаціях і зміни у формуванні самої сім'ї. Те, наскільки добре функціонують сім'ї, є ключовим фактором їх здатності підтримувати особистий добробут і служити основою для згуртованого суспільства. Сім'я — це соціально визнана група (зазвичай об'єднана кров'ю, шлюбом, спільним проживанням або усиновленням), яка формує емоційний зв'язок між її членами та служить економічною одиницею суспільства. Соціологи виділяють різні типи сімей залежно від того, як людина в них потрапляє. Соціологів цікавить взаємозв'язок між інститутом шлюбу та інститутом сім'ї, тому що сім'я є найосновнішою соціальною одиницею, на якій побудоване суспільство, а також тому, що шлюб і сім'я пов'язані з іншими соціальними інститутами. Шлюб — це юридично визнаний суспільний договір між двома людьми, який традиційно базується на сексуальних стосунках і передбачає постійність союзу. Шлюб є культурною універсальністю, і, як і сім'я, він має багато форм.

Емоційні та інтелектуальні етапи, через які проходить кожен член родини від дитинства до виходу на пенсію називаються сімейним життєвим циклом. На кожному етапі індивід стикається з труднощами у своєму сімейному житті, які дозволяють розвивати або здобувати нові навички.

Основні підходи до глобалізації насамперед зосереджуються на її економічних і політичних проявах. Однак глобалізація стосується саме сімей. Оскільки жінки й чоловіки домовляються про годування та домашню працю, а діти, молодь і люди похилого віку все частіше займають нові ідеологічні та продуктивні ролі, сімейні домовленості змінюються та переосмислюються. Тому у дослідників виникає великий інтерес до сім'ї та її становлення, існує безліч підходів до досліджувати сім'ю і як малу соціальну групу, так і

соціальний інститут. Основне завдання дослідників вчасно помітити ці зміни, дослідити явища та тенденції, що притаманні для цих змін.

Сім'я займає життєво важливе місце в функціонуванні суспільного ладу, і це тому, що вона виконує певні характерні важливі функції.

Сучасна сім'я як в українському, так і в зарубіжних суспільствах, зазнала значних трансформацій. Спочатку соціальний устрій базувався на спорідненості, єдності громади та релігії, яка їх об'єднувала. Після індустріальної революції та трансформацій ХХІ століття, сім'я є дещо кардинально відмінною від тої, що існувала раніше. Тому в різні часи розрізняються декілька типів класифікації сім'ї.

За розміром та структурою виділяють: нуклеарну та розширену сім'ю. На основі шлюбних звичаїв сім'я ділиться на моногамні, полігамні, ендогамні та екзогамні сім'ї. Поділ, що базується на авторитеті та особою, що наділена владою: патріархальна, матріархальна та егалітарна сім'я. Класифікація, що має в основі поділ за місцем проживання має чотири типи: патрилокальна, матрилокальна, білокальна, неолокальна. Найбільш поширеними причинами, що виділяють при розлучення та нестабільності сім'ї:

- Зрада, невірність партнерів;
- Бездітність;
- Суперечливий характер партнерів;
- Бідність;
- Втручання старшого покоління;
- Зміна ролей.

Таким чином, завдяки своєму важливому значенню сім'я більше, ніж будь-яка інша група, справляє постійний та значний вплив на звички, ставлення та соціальний досвід людей. Вона відіграє першорядну роль у формуванні особистості. Вона займає ключове місце в соціальній організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В., Крижна В. М., Новохатська Я. В. Сімейне право України: Підручник / В.І. Борисова (заг.ред.), І.В. Жилінкова (заг.ред.). – К. : Юрінком Інтер, 2004. — 263с.
2. Бесєдін А. Дисфункціональна сім'я як чинник девіантної поведінки неповнолітніх. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук – Х., 2002. – С. 18.
3. Бондар В. С. Методологічні особливості якісних методів / В. С. Бондар // Наукові записки НаУКМА. – 2000. – Т. 18 : Соціологічні науки. – С. 31–34.
4. Буяк Б. Молодь, як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Богдан Буяк. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/buiak_molod.pdf.
5. Весільний рекорд: де в Україні одружуються та розлучаються найбільше? [Електронний ресурс] // Опендатабот. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/wedding-boom>.
6. Ворощук О. Д. Формування культури взаємовідносин у молодій сім'ї / О. Д. Ворощук, Н. С. Дудник. // Молодий вчений. – С. 244–247.
7. Гіденс Е. Соціологія / Ентоні Гіденс., 1999. – 726 с.
8. Грибенко, І. Соціально-психологічний портрет багатодітної родини / І. Грибенко // Соц. педагог. – 2008. – № 11. – С. 24-27.
9. Давидов С. А. Конспект лекції з соціології / С. А. Давидов., 2008.
10. Дутчак О. Гендерна нерівність та режим жорсткої економії в Україні посткризового періоду / О. Дутчак – Спільне – 2018. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/gender-na-nerivnist-ta-rezhimzhorstkoyi-ekonomiyi/>
11. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави // Маркс К., Енгельс Ф. Твори / Ф. Енгельс. – [2-е вид.]. – Т. 21. – С. 23-171.

12. Життєвий цикл сім'ї. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ni.biz.ua/13/13_11/13_112294_zhiznenniy-tsikl-semi-osnovnie-etapi-razvitiya-semi-krizisi-semi.html.

13. Злобіна Т. Більше любові: політична критика моногамії та низові практики поліамурності / Т. Злобіна – Спільне – 2013. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/bilshe-lyubovi-politichna-kritikamono/>

14. Кількість шлюбів в Україні зменшилася втричі за останні 30 років [Електронний ресурс] // Оpendатабот. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/love-is-2020>.

15. Кітраль О. «Втрачене» дитинство: з якими викликами стикнулися українські сім'ї [Електронний ресурс] / Олександр Кітраль // Спільне. – 2211. – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/ru/vtrachene-ditinstvo-z-yakimi-viklikami-stiknulisy-ukrayinski-simy/>.

16. Лукашевич М. П. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2004. – 464 с. – (2).

17. Народжуваність в Україні продовжує падати і готується поставити новий антирекорд останніх 30-ти років [Електронний ресурс] // Оpendатабот. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/depopulation-2021>.

18. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні [Електронний ресурс] // Український центр європейської політики. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf.

19. Смелзер Н. Соціологія / Нейл Смелзер. – Москва: Фенікс, 1998. – 688 с.

20. Соціологія: навчальний посібник [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13143.html>.

21. Сухомлинський В. Сто порад учителеві / В. Сухомлинський. – Київ: Рад.школа, 1988. – 304 с.

22. Тоффлер Елвін. Третя хвиля / Тоффлер Елвін ; з англ. пер. А. Євса. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
23. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї / Р. П. Федоренко. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
24. Хартманн Х. Его-психологія та проблема адаптації особистості / Х. Хартманн., 2002. – 160 с.
25. Харчев А. Г. Побут, сім'я, дозволя: Соціологічні та моральні проблеми / А. Г. Харчев. – Москва, 1960.
26. Хрустальова М. С. Гендерні аспекти ризиків цивільного шлюбу / М. С. Хрустальова // Грані, 2014. – № 9. – С. 129-134.
27. Цюркало Т.І. Дослідження інституту сім'ї в лоні соціально-філософського знання [текст] / Т.І. Цюркало // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 2 (26). – С. 148-152.
28. Червоний Ю. С., Калітенко О. В., Волосатий Г. С., Труба В. І. Сімейне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.С. Червоний (ред.). — К. : Істина, 2004. — 400с.
29. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Черниш Н. – [2-е вид.]. – Львів : Вид-во Львівської Богословської Академії, 1998. – 362 с.
30. Шуман С. Г. Конфлікти в молодій сім'ї: причини, шляхи усунення / С. Г. Шуман. – Москва: Наука, 1997. – 225 с.
31. Щербина В.В. Громадянський шлюб у соціологічному дискурсі / В.В. Щербина. Гуманітарний вісник ЗДІА, 2007. – Вип. 30. – С. 205-209.
32. Berg B. L. Qualitative Research Methods for the Social Sciences/ Bruce Lawrence Berg. – 5th ed. – California State University, 2004. – 384 p.
33. Endler N. Interactional Psychology and Personality / N.Endler, D.Magnusson. – N.Y.Hemisphere Pub.Corp, 1976. – 663 p.
34. George Murdock [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/famous-sociologists/george-murdock/>.

35. Sutherland A. The Varying Effects of Family Instability [Електронний ресурс] / Anna Sutherland // IFS. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://ifstudies.org/blog/the-varying-effects-of-family-instability>.<https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2141/1886>